

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΣΕΡΡΩΝ – ΜΕΛΕΝΙΚΟΥ

Σωματείο Επιστημονικό – Μη Κερδοσκοπικό
Έτος Ίδρυσης: 1952

Έδρα: ΙΜΒΡΟΥ 35, 113 61 ΑΘΗΝΑ – Τηλ. & Fax 210 3218207

Από: Θωμά Π. Πέννα, Πρόεδρο της Ιστορικής και Λαογραφικής Εταιρίας
Σερρών – Μελενίκου.

Προς: Γεώργιο Ευθ. Τάτσιο, Πρόεδρο της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας
Πολιτιστικών Συλλόγων Μακεδόνων.

Αθήνα, Αύγουστος 2017

Θέμα: Απάντηση στο αίτημα να σχολιάσω (κατά το δυνατόν, εντός τού
γνωστικού μου πεδίου) το βιβλίο τής Μαρίκας Ρόμπου – Λεβίδη:
«Επιτηρούμενες Ζωές»
(Αλεξάνδρεια – πρώτη έκδοση Μάιος 2016 και δεύτερη Ιανουάριος 2017)

Το κείμενο που ακολουθεί, αρχικά δεν γράφτηκε για να δημοσιευθεί, απευθύνεται προσωπικά στον Γιώργο Τάτσιο, και για τον λόγο αυτό – δηλαδή της προσωπικής απεύθυνσης – παρουσιάζει κάποια ιδιομορφία στη διατύπωσή του.

Όμως, μετά τη συγκέντρωση και άλλων παρόμοιων κειμένων, αποφασίστηκε η συνδημοσίευσή του στην αρχική μορφή του.

ΜΕΡΙΚΟΣ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

1.-Ο ΤΙΤΛΟΣ.

Ο τίτλος τού βιβλίου είναι επιτυχής, γιατί πραγματικά όσοι ζούσαν – αλλά κι όσοι έμπαιναν, έστω για λίγο – στην «Επιτηρούμενη Ζώνη» όχι μόνο επιτηρούνταν... Είχα μικρή προσωπική εμπειρία το 1959, κυρίως όμως πολλές σημαντικές σχετικές πληροφορίες από αξιόπιστους ντόπιους συγγενείς, φίλους και γνωστούς όλων των τότε πολιτικοοικονομικών θέσεων. Είναι γεγονός ότι η «επιτήρηση» εκείνη έφθασε σε υπερβολές, αλλά υπήρχαν και σοβαρές ιδιαίτερες αιτίες, για τις οποίες η περιέργως απόλυτη σιωπή τής συγγραφέως εντυπωσιάζει.

Στην εσωτερική σελίδα τού πίσω εξωφύλλου τού βιβλίου υπάρχει μικρό, αλλά μεστό και ενδιαφέρον βιογραφικό τής συγγραφέως, η οποία – παρ'όλα αυτά τα ηχηρά – αδυνατεί “γλώσσαν νωμᾶν”.

Η έρευνά της ξεκίνησε το 2001, αρχικά με συμμετοχή της σε ερευνητικό πρόγραμμα του Συλλόγου Οι Φίλοι τής Μουσικής με αντικείμενο: «Ανατολική Μακεδονία: Καταγραφή, μελέτη και προβολή τής μουσικοχορευτικής παράδοσης της Ελλάδος» (<http://epth.sfm.gr>), ο οποίος Σύλλογος «συμμετέχει στην οικονομία του πολιτισμού στην Ελλάδα με ξεκάθαρα ηγεμονικό τρόπο» (σελ. 157). Ο χαρακτηρισμός από τη συγγραφέα: «ηγεμονικός τρόπος», αποβλέπει στην ενδυνάμωση των απόψεών της και του τρόπου εκφοράς τους; Και ποια η θέση τού Συλλόγου σε όλα αυτά;

Η συγγραφέας αναφέρεται στον Σύλλογο «Οι φίλοι της Μουσικής», στις σελίδες του βιβλίου της: 11, 14 σημ. 3, 24, 62 σημ. 1, 143, 156 – 157, 193 και 303 σημ. 1.

Οι αναφορές της αυτές εξ αρχής δεν είναι σαφείς, πλήρεις και ακριβείς, όπως π.χ. «Ο Σύλλογος Οι Φίλοι της Μουσικής και οι συνεργάτες του ερευνητικού προγράμματος “Ανατολική Μακεδονία: Καταγραφή, μελέτη και προβολή της μουσικοχορευτικής παράδοσης της Ελλάδος” μου προσέφεραν την αφορμή για επαφή με τον συγκεκριμένο τόπο...».

Η αναφορά: «... και οι συνεργάτες... μου προσέφεραν την αφορμή για επαφή με τον συγκεκριμένο τόπο...» είναι ομιχλώδης... Σκόπιμα;

Η αλήθεια είναι ότι ο Σύλλογος «Οι φίλοι της Μουσικής» εκπόνησε και υλοποίησε, με χορηγία τού ιδρύματος Νιάρχου, ερευνητικό πρόγραμμα «Θράκη – Ανατολική Μακεδονία» με αντικείμενο την καταγραφή, μελέτη και προβολή της μουσικοχορευτικής παράδοσης των περιοχών αυτών και το υλικό έχει καταχωρηθεί σε ειδική βάση δεδομένων στη Μουσική Βιβλιοθήκη του Συλλόγου.

Η ερευνητική ομάδα – που συστάθηκε με στόχο να μελετήσει το τραγούδι, τη μουσική και το χορό σε ιστορική και πολιτισμική προοπτική – είχε δύο Συντονιστές και τέσσερις Ομάδες / Ενότητες με αντίστοιχους Υπεύθυνους. Κάθε Ομάδα είχε, επίσης, Συνεργάτες: Η Ομάδα Τραγουδιού είχε επτά (7), η Ομάδα Μουσικής είχε πέντε (5), η Ομάδα Χορού είχε τέσσερις (4), μεταξύ των οποίων και την συγγραφέα, με ιδιότητες

«δασκάλας χορού και κοινωνιολόγου» (η ίδια, στη σελ. 83 του βιβλίου της, δηλώνει ότι δεν είναι μουσικός), και τέλος η Ομάδα Ερμηνείας τού Μουσικού Πολιτισμού είχε έντεκα (11).

Στο παραπάνω σύνολο προστέθηκαν και δέκα τέσσερις (14) νέοι ερευνητές – απόφοιτοι και φοιτητές του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ).

Τα παραπάνω, σχετικά με την Ερευνητική Ομάδα, τα γράφω για να τονίσω ότι η συγγραφέας, ως απλή αμειβόμενη συνεργάτης, μετέφερε – όπως η ίδια δηλώνει – στο βιβλίο της καταγραφές και συμπεράσματα της εν γένει Ομάδας αυτής. Επίσης, το ερώτημα που μου γεννήθηκε: Πόσο μέρος του βιβλίου της καλύπτει το αλλότριο αυτό υλικό και αν για τη χρήση του υλικού αυτού είχε την αρμόζουσα άδεια του Συλλόγου, στον οποίον ανήκει το υλικό, ή το χρησιμοποίησε αυθαίρετα;

Είναι πρόπον να απαντήσει και σ'αυτό ο Σύλλογος.

Συμπληρωματικά, όπως θα καταδειχθεί στις επόμενες σελίδες μου, επειδή η συγγραφέας αποδίδει τα συμπεράσματά της – από την έρευνα που έγινε όχι μόνο σε κοινότητες / χωριά και εκτός Επιτηρούμενης Ζώνης – και σε όλη την Ανατολική Μακεδονία συνέχεια, ωθούμαι στην υπόθεση ότι η επιλογή τού τίτλου έγινε για λόγους ελκυστικού εντυπωσιασμού.

Η μεταγραφή όλων των παρακάτω αποσπασμάτων τού βιβλίου της, που αναγράφω, είναι απόλυτα πιστή σ'αυτό και στα σημεία τονισμού και στίξης, τα οποία παρουσιάζουν κάποια ορθογραφικά προβλήματα, όπως, ότι δεν τονίζει τη γενική του οριστικού άρθρου μετά από ουσιαστικό ή επίθετο, εφόσον δεν είναι κτητική αντωνυμία [βλ. π.χ. τέλος σελ. 14 «... των γηγενών πολιτών της παραπάνω περιοχής...». Το «της» θέλει τόνο γιατί δεν είναι κτητική αντωνυμία (πολιτών της), αλλά άρθρο (τής περιοχής)]. Με τέτοιες παραλείψεις, εκτός των άλλων σημαντικότερων, ο αναγνώστης κουράζεται. (βλ. Λεξικό Γ. Μπαμπινιώτη: Επανεκτύπωση 1988 κέντρο Λεξολογίας Ε.Π.Ε. – σελ. 1796, λήμμα: Τονισμός / Κανόνες τονισμού).

Στη συνέχεια, όπου έντονη γραφή, **δική μου**.

2.–ΤΟ ΘΕΜΑ, ΤΟ ΠΕΔΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΥΛΙΚΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.

Το θέμα του βιβλίου έχει ενδιαφέρον, αλλά αντιμετωπίζεται ιδεοληπτικά με πολύ εξειδικευμένο τρόπο, ώστε το αν η συγγραφέας το χειρίστηκε, διαχειρίστηκε και παρουσίασε σωστά απαιτεί ολοκληρωμένο

σχολιασμό κυρίως ειδικών πολλών ειδικοτήτων, δεδομένου ότι το βιβλίο απευθύνεται στο ευρύ κοινό.

Η βιβλιογραφία που αναγράφεται στο τέλος είναι πληθωρική, κάποιοι συγγραφείς αναφέρονται συχνά από τη συγγραφέα και παρουσιάζονται εμφατικά αποσπάσματά τους στο κείμενο, ίσως καθ' υπερβολήν.

Η συγγραφέας, στο εσωτερικό τού εμπρός εξωφύλλου του βιβλίου, καθορίζει ότι αυτό αφορά:

- «...το καθεστώς επιτήρησης που εφαρμόστηκε κατά μήκος των προς βορρά συνόρων τής ελληνικής επικράτειας από το 1936 μέχρι και τη Μεταπολίτευση», αποκαλώντας το «*ζοφερό και αποσιωπημένο*».

- ότι: «Συγχρόνως, (είναι) βιβλίο για τη μουσική, το τραγούδι το(ν) χορό στην Ανατολική και Κεντρική Μακεδονία και για τη σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στις πολιτισμικές πρακτικές και τη διαμόρφωση της υποκειμενικότητας στο πλαίσιο του εθνικού κράτους».

- και ότι: «Τελικά (είναι) μία μουσική εθνογραφία των σλαβόφωνων “ντόπιων” της περιοχής της Δράμας και των Σερρών, που αντλεί από μακρόχρονη επιτόπια έρευνα σε εικοσιπέντε κοινότητες της Μακεδονίας και διερευνά τη διατομή του πολιτισμικού με το πολιτικό».

Μετά τον εντυπωσιασμό μου από την παραπάνω πολυθεματική, μια πρώτη μικρή παρατήρησή μου είναι γιατί η συγγραφέας βάζει το «ντόπιων» σε εισαγωγικά; Από ότι διαπίστωνα στο βιβλίο της, παρουσιάζει συχνά κάποια προβλήματα με τη χρήση τής λέξης αυτής, όπως στη σελ. 86, όπου: «... όπως ήδη εξήγησα, πρόκειται για ένα ντόπιο χωριό που επιδιώκει να παρουσιάζεται δημόσια ως ομόφωνο...». Όμως “ντόπιο” χωριό δεν υπάρχει, προφανώς θέλει να πει “τοπικό” (βλ. σελ. 52, 53 και 54, όπου η ίδια ορίζει το “ντόπιος”).

Όπως και να έχουν τα πράγματα, τελικά διαπιστώνεται ότι η συγγραφέας διατυπώνει αδιάκοπα και εμμονικά τους ισχυρισμούς και τα συμπεράσματά της – καθ' υπέρβαση του χρονικού ορίου που έθεσε (1936 – 1974) – με αποκλειστικό σκοπό να αποδείξει ότι το ελληνικό κράτος, από τον Δεύτερο Βαλκανικό Πόλεμο (1913) μέχρι την έκδοση του βιβλίου της (2016) απαγόρευε με ακραία κατασταλτικά μέτρα (ακόμα και με “σφάξιμο της γκάϊντας”) τη σλαβοβουλγαρική γλώσσα και τα τραγούδια σε όλη τη Μακεδονία και ότι «η σλαβική γλώσσα και ο πολιτισμός βρίσκονταν στο στόχαστρο των κρατικών πολιτικών» (σελ. 94).

Σε όλο το βιβλίο είναι διάχυτη η αναιτιολόγητα – και συνεπώς επιστημονικά ανεπίτρεπτη – αντιπαλότητα της συγγραφέως (με το πλούσιο επιστημονικοεπαγγελματικό βιογραφικό) αποκλειστικά και μόνο προς το ελληνικό κράτος.

Η συγγραφέας, πριν μας πει όσα μας λέει για τις συνέπειες της Επιτηρούμενης Ζώνης, έπρεπε να μας πει και τους λόγους τής επιβολής της, σε όλη τη χρονική διάρκειά της.

Η συγγραφέας χρησιμοποιεί – όχι μόνο στο παραπάνω προεισαγωγικό σημείωμά της – λέξεις, οι οποίες τελικά δεν καλύπτονται από την έρευνά της, όπως: «εικοσιπέντε κοινότητες **της Μακεδονίας**», «ένα βιβλίο για τη μουσική, το τραγούδι, το(ν) χορό στην **Ανατολική και Κεντρική Μακεδονία**», «**της περιοχής** της Δράμας και των Σερρών». Δηλαδή, η έρευνα της συγγραφέως δεν έγινε, και συνεπώς δεν αφορά, ούτε όλη τη Μακεδονία, ούτε την Κεντρική Μακεδονία, ούτε όλη την Ανατολική Μακεδονία, ούτε όλη την περιοχή τής Δράμας και των Σερρών.

Η συγγραφέας, όπως αναφέρει, έκανε μακρόχρονη – οκτώ ετών – έρευνα σε 25 κοινότητες / χωριά (περισσότερες φορές, όμως, χρησιμοποιεί τη λέξη «χωριό – χωριά» και δεν καταλαβαίνω γιατί αυτή η άσκοπη ταλάντευση), τις οποίες κοινότητες σημειώνει σε χάρτη (στη σελ. 23), όπως και το όριο της Επιτηρούμενης Ζώνης σύμφωνα – όπως γράφει – μόνο με τοπικές μαρτυρίες.

Από τις 25 κοινότητες / χωριά τής έρευνάς της («εθνογραφικό πεδίο» τις αποκαλεί – σελ. 22 κ.ά.), οι 15 υπάγονται στον Νομό Δράμας και οι 10 στον Νομό Σερρών. Από εκείνες τού Ν.Δράμας, οι 9 μόνο εντάσσονται **εντός** τής Επιτηρούμενης Ζώνης και οι 6 εκτός. Από τις 9 εντός τής Επιτηρούμενης Ζώνης, το χωριό Ακρινό «δεν αποτελεί πια διακριτή οικιστική οντότητα», κι έχει απομείνει «ένας δυσδιάκριτος ιστός ερειπίων», κατά τη συγγραφέα. Επίσης, από εκείνες του Ν.Σερρών, οι 4 μόνο **εντάσσονται** στην Επιτηρούμενη Ζώνη και οι 6 εκτός. Επιπλέον, επεκτείνει την έρευνά της στο Σιδηρόκαστρο και την Ηράκλεια (το σωστό είναι τέως «Κάτω Τζουμαγιά» και όχι «Τζουμαγιά» όπως επιμένει να τη γράφει η συγγραφέας, συγχέοντάς την με το σημερινό Blagoevgrad της Βουλγαρίας), όπου ερευνά τη μουσική τών Ρομά ως εναλλακτική τών απαγορευμένων σλαβόφωνων χοροτραγουδιών.

Όλες οι παραπάνω κοινότητες βρίσκονται ανατολικά τού ποταμού Στρυμόνα και οι εκτός τής Επιτηρούμενης Ζώνης βρίσκονται πολλά χιλιόμετρα νοτιότερά της, επίσης η συνολική περιοχή στην οποία βρίσκονται είναι μόνο το 1/3 του συνόλου τής έκτασης των Νομών Σερρών και Δράμας.

Επομένως, τα μισά σχεδόν χωριά, στα οποία έγινε η έρευνα, βρίσκονται εκτός της Επιτηρούμενης Ζώνης και πολλά από αυτά χιλιόμετρα μακριά της.

Κατά τη συγγραφέα, το γεγονός και μόνον ότι η «απόκρυψη» της ταυτότητας πολλών πληροφορητών της εξακολουθεί να τους απασχολεί, αυτό και μόνο επιβεβαιώνει ότι στις μέρες μας το Μακεδονικό παραμένει ένα κρίσιμο ζήτημα (σελ. 12, τέλος). Όμως, το «Μακεδονικό», όπως το αναφέρει η συγγραφέας είναι τελείως αόριστο και βέβαια η ανωνυμία τών πληροφορητών της αποτελεί πρόβλημα στο κύρος τής έρευνάς της.

Τέλος, η συγγραφέας μάς ενημερώνει ότι μέρος τού υλικού τού βιβλίου της προέρχεται από το διδακτορικό της και από τη συλλογική εργασία τής ερευνητικής ομάδας τού Συλλόγου τών Φίλων της Μουσικής, στην οποία συμμετείχε.

3.– Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.

Πλέον της διατύπωσης του εσωφύλλου για το βιβλίο ως: «μουσική εθνογραφία των σλαβόφωνων “ντόπιων” της περιοχής τής Δράμας και των Σερρών», ακολουθούν στο κυρίως κείμενο και **οι χαρακτηρισμοί:** «εθνογραφία» (σελ. 11), «Μουσική εθνογραφία τών ντόπιων τής Ανατολικής Μακεδονίας» (σελ. 13), «εθνογραφική μελέτη, που πραγματοποιήθηκε στο εντός τής ελληνικής επικράτειας τμήμα της περιοχής τού Eddy» – **(όμως,** όπως θα αναλύσω παρακάτω, ο Eddy ορίζει την περιοχή του μόνον *«πέρα από το σημερινό σύνορο και μέσα στη βουλγαρική Μακεδονία»*) – (σελ. 14), «μουσική εθνογραφία τών ντόπιων της Μακεδονίας, που εστιάζει στη διατομή του πολιτισμού με το πολιτικό» και «οι ντόπιοι αποτέλεσαν αντικείμενο επιτήρησης και εξοβελίστηκαν από την επικράτεια του “πολιτικού” βίου. Η συγκεκριμένη συνθήκη είναι ιδιαίτερα σημαντική για την κατανόηση της Μακεδονίας και ως τέτοια τοποθετείται στο επίκεντρο αυτής της μελέτης» (σελ. 15), «ανθρωπολογική διερεύνηση ενός καθεστώτος επιτήρησης που συνδέεται άρρηκτα με την έννοια και τη λειτουργία τού συνόρου» (σελ. 27), «Αυτό το βιβλίο **αναζητά** την ιστορική και πολιτική διάσταση των εθνογραφικών δεδομένων. Επομένως, συχνά στηρίζεται σε

δευτερογενείς ιστορικές πηγές και επιχειρεί τη συστράτευση ανθρωπολογίας και ιστορίας με όρους όχι απλά συνεργασίας αλλά συνάρθρωσης. Στόχοι αυτής της συνθετικής ματιάς είναι, πρώτον, η ανάδειξη της πολιτικής σημασίας που έχει η πρόσληψη της διαφοράς με όρους συσχετισμού, ιεραρχίας και ανισότητας και, δεύτερον, η δημιουργία ερμηνευτικού πλαισίου, που επιτρέπει να αντιμετωπισθούν σε συναίρεση τόσο ο προ-νεωτερικός εθνοτισμός και ο νεωτερικός εθνικισμός όσο και ο επίσημος και ανεπίσημος λόγος» (σελ. 30), «εθνογραφική έρευνα **με στόχο** την ανάδειξη της πολιτικής διάστασης της διαδικασίας διαμόρφωσης της υποκειμενικότητας σε σχέση με τις πολιτισμικές πρακτικές» (σελ. 80), «Ανθρωπολογικές Θεωρήσεις τού Μακεδονικού χώρου» και «Η κοινωνία των ντόπιων της Ανατολικής Μακεδονίας, πρώτον, παράγει και διαχειρίζεται τη διαφορά μέσα από τη δυαδική αντίστιξη και τη συμπληρωματικότητα και, δεύτερον, βιώνει πολύ ξεκάθαρα την πολιτικοποίηση της διαφοράς που εκπορεύεται από το κράτος. Και οι δυο παραπάνω συνθήκες δηλώνουν ότι η σχέση των κατοίκων της περιοχής με το κράτος παίζει καθοριστικό ρόλο για τη διαχείριση της διαφοράς. Επειδή **το παρόν βιβλίο ασχολήθηκε** με αυτήν ακριβώς τη σχέση και με την έκφρασή της στο πολιτισμικό πεδίο, προσπάθησε και να απαντήσει σε θεμελιώδη ερωτήματα όπως είναι το πώς βίωσε η τοπική κοινωνία τη μετάβαση στο εθνικό καθεστώς και την επιτήρηση και το πώς διαχειρίστηκε τα ζητήματα που προέκυψαν από αυτές τις συνθήκες στο επίπεδο της κοινωνικής και πολιτισμικής ζωής» (σελ. 247), «ανθρωπολογική προσέγγιση» (σελ. 287), τέλος «**Το βιβλίο προσπάθησε να υποστηρίξει** ότι από τον Μεσοπόλεμο μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970 – και, σε ένα βαθμό, μέχρι σήμερα – ο μετασχηματισμός στην Ανατολική Μακεδονία ήταν αποτέλεσμα μιας δυναμικής και συγχρόνως επώδυνης διαδικασίας ένταξης που αφορούσε τόσο το από τα πάνω όσο και από τα κάτω επίπεδο» (σελ. 290).

Επιλογικά τελειώνει διαφορετικά από την αρχή της: «Μέσα από την εθνογραφική διερεύνηση του μετασχηματισμού των πρακτικών **προσπάθησα** να αμφισβητήσω τον δεδομένο χαρακτήρα της παραδοσιακότητας που, στην περίπτωση της Ανατολικής Μακεδονίας, είναι υπερφορτισμένη πολιτικά και έντονα παρούσα. **Ακόμα, να υπογραμμίσω** τον λεπτό και ενδεχομενικό χαρακτήρα της διαδικασίας διαμόρφωσης της υποκειμενικότητας **και να αναδείξω** την εννοιολογική σημασία της

τμηματικής θεώρησης που προϋποθέτει τον συσχετισμό της διαφοράς με την τοπικότητα, επιτρέπει τον μετασχηματισμό της διαφοράς σε ομοιότητα και συνεπάγεται – ή, τουλάχιστον, διευκολύνει – την ένταξη» (σελ. 292 – 293) – («Ενδεχομενικός» βλ. εδώ ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ).

Πέτυχε η συγγραφέας τα όσα παραπάνω ευαγγελίζεται; Και με ποιά έγκυρα αποδεικτικά μέσα, μεθόδους και σωστά συμπεράσματα;

Δεν θα σχολιάσω αν τα παραπάνω συνταιριάζουν και αν στα παραπάνω ανταποκρίνεται με συνέπεια το περιεχόμενο του βιβλίου. Ας το κάνουν πιο ειδικοί στην κοινωνική ανθρωπολογία, εθνολογία, εθνογραφία, εθνομουσικολογία και τα συναφή.

Όμως, θα επισημάνω ότι η συγγραφέας δεν γράφει ούτε μία λέξη: α) για την αέναη άμυνα του ελληνισμού γενικά και του ελληνικού κράτους ειδικότερα στην προαιώνια συνεχή επιδίωξη των Βουλγάρων να βγουν στο Αιγαίο, προσαρτώντας Μακεδονία και Θράκη [βλ. όρους: Belomorie = Άσπρη Θάλασσα (δηλ. Αιγαίο Πέλαγος) και Egeiska Macedonia (δηλ. Μακεδονία του Αιγαίου). Όρους που χρησιμοποιεί και η FYROM], και β) ότι ο Μεταξάς το 1915, ως επιτελικός αξιωματικός, είχε την ιδέα τής κατασκευής των Οχυρών (που γι' αυτό αποκλήθηκαν «Γραμμή Μεταξά») για τον λόγο και μόνο της άμυνας κατά των Βουλγάρων. Επακολούθησε η φρικτότερη δεύτερη βουλγαρική κατοχή της Ανατολικής Μακεδονίας την περίοδο 1916 – 1918, η επιβολή της Επιτηρούμενης Ζώνης το 1936 από τον Δικτάτορα πλέον Μεταξά, η τρίτη βουλγαρική κατοχή την περίοδο 1941 – 1944, ο Εμφύλιος και ο Ψυχρός Πόλεμος.

Δεν είναι περίεργο, αν όχι ύποπτο, γιατί η συγγραφέας δεν αναφέρει καθόλου, από τα παραπάνω, τα πέντε σημαντικότερα γεγονότα και για το θέμα της;

Από τα αποσπάσματα διθυραμβικών κριτικών στο πίσω εξώφυλλο του βιβλίου αναφέρω την τελευταία πρόταση του Ευθύμιου Παπαταξιάρχη (Πανεπιστήμιο Αιγαίου): «Μια σημαντική συμβολή στην κατανόηση του Μακεδονικού Ζήτηματος». Το Μακεδονικό Ζήτημα δεν είναι τόσο απλό, όσο απλοϊκά και συρρικνωμένα το παρουσιάζει η συγγραφέας, ότι δηλαδή η γλώσσική απαγόρευση και από τις δύο πλευρές των συνόρων **οφείλονταν στον εθνικιστικό ανταγωνισμό** (σελ. 196).

Τέλος, αν ο Παπαταξιάρχης αντιμετωπίζει έτσι, όπως και η συγγραφέας, το Μακεδονικό Ζήτημα μπορούμε να καταλάβουμε την

ελαφρότητα με την οποία αντιμετωπίζουν και τα άλλα ζητήματα, του βιβλίου.

4.–Η ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΚΑΙ Η ΔΙΑΤΥΠΩΣΗ ΟΡΩΝ, ΕΝΝΟΙΩΝ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ.

Το κείμενο είναι δυσνόητο, με νεολογισμούς και με σύμπτυξη λέξεων ή προθέσεων ως α΄ συνθετικό π.χ. «φορείς επιπολιτισμού» (σελ. 156) ή «πρακτικές αποεδαφικοποίησης» (σελ. 166), με πολλές λέξεις, έννοιες και ορολογίες εξεζητημένες και κάποιες αδόκιμες, με φράσεις και προτάσεις βερμπαλιστικές (π.χ. «Η πληθυντική παρουσία των πολιτιστικών συλλόγων» – σελ. 151) και φορμαλιστικές, διατυπωμένες σαν συγχορδίες (ακόρντα) εκζήτησης και επίδειξης. Διαπιστώνονται επίσης ασάφειες, γενικότητες, αντιφάσεις και παλιλλογίες [π.χ. «... δίνει πρόσβαση σε ένα τεράστιο εικονικό ή και φαντασιακό κοινό» (σελ. 166), όμως το «εικονικό» και το «φαντασιακό» είναι ταυτόσημα (= ψεύτικα, υποθετικά)], ελλείψεις, παραλείψεις, παρεκβάσεις και άλλα λάθη.

Ως αιτία διακρίνεται **και** η μετάφραση από τα ξενόγλωσσα κείμενα, όπως και από την, στην αγγλική γλώσσα, διδακτορική διατριβή της συγγραφέως, που αποτέλεσε τη βάση του βιβλίου (σελ. 14, υποσημ. 4), αλλά και η δυσχρησία και η απόδοση της ορολογίας.

Η αιτιολογία και η αιτιολόγηση των καταστάσεων είναι τουλάχιστον ανεπαρκής και αδέξια για το τόσο ευαίσθητο θέμα του βιβλίου. Η συγγραφέας ανασκαλεύει επικίνδυνα εμφυλιοπολεμικές καταστάσεις και μνήμες, χωρίς – τουλάχιστον – επίσημες έγκυρες γραπτές πηγές. Επεκτείνεται σε θέματα που δεν εντάσσονται άμεσα στην έρευνά της, για τα οποία απαιτούνται ευρύτερες έγκυρες αναφορές και αναλύσεις, και τα οποία μπορούσε να τα αποφύγει, ώστε να μη δημιουργεί νέα προβλήματα και να περιορίζεται σ'εκείνα του κυρίως θέματος ή θεμάτων της. Είναι περίεργη η εμμονική μονομέρειά της.

Τέλος, η έλλειψη «Επιμέλειας» του κειμένου είναι εμφανής... Οπωσδήποτε, δεν είναι εύκολη η ανάληψη υπεύθυνης επιμέλειας σ'ένα τέτοιο συνονθύλευμα θεματολογίας από θέσεις μεταμοντέρνες, και εδαφικών περιοχών.

Παραδείγματα:

- «Το βιβλίο θεμελιωμένο στην αντίληψη ότι το πολιτισμικό πεδίο παράγει λόγο, αντλεί σημαντικά από θεωρήσεις που, επιτελώντας ρήξη με

τον δομολειτουργισμό, υποστήριξαν ότι η κοινωνία και ο πολιτισμός παράγεται μέσα από την ανθρώπινη δράση. Δίνει βάρος στην επιτέλεση και αντιμετωπίζει τις πολιτισμικές πρακτικές ως αναλυτική κατηγορία («Δομολειτουργισμός» βλ. εδώ ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ) και «Η διατομή του πολιτισμικού με το πολιτικό» (σελ. 15) – («Διατομή» = η διαίρεση σε δύο μέρη, η διχοτόμηση).

- «Τα σημερινά Πομακοχώρια της θρακικής Ροδόπης (σελ. 17).

Υπάρχει και άλλη Ροδόπη, εκτός της θρακικής;

- Χρησιμοποιεί τον όρο «Μιλλέτ» – χωρίς σαφήνεια για τη σταδιακή διαφοροποίηση του Ρουμ Μιλλέτ – όπου «η εθνοπολιτισμική διαφορά, αν και αναγνωρισμένη από τη διοίκηση, δεν αντιμετωπιζόταν με δυσανεξία» (σελ. 17–18) – («Δυσανεξία», όρος ιατρικός = η έντονη αντίδραση του οργανισμού σε ουσίες που δεν μπορεί να αφομοιώσει).

- «Η από τα κάτω ανταπόκριση στις κρατικές πολιτικές ανέπτυξε τη δική της δυναμική. Σημαδεύτηκε από πρωτοβουλίες και στρατηγικές, που, μολονότι γεννήθηκαν μέσα στα στενά όρια που επέβαλαν οι κρατικές πολιτικές, δηλώνουν εμπρόθετη δράση και συνδέονται στενά με την έννοια του μετασχηματισμού ως τρόπου επίτευξης νέων συναρμογών για τη διαχείριση της κοινωνικής ζωής.

Η υποκειμενικότητα είναι το θεμέλιο της εμπρόθετης δράσης, δηλαδή της ικανότητας των ανθρώπων να επηρεάζουν τις ευκαιρίες της ζωής τους και της ζωής των άλλων και να διαμορφώνουν τις κοινωνικές πραγματικότητες στις οποίες συμμετέχουν. Οι τρόποι με τους οποίους τα υποκείμενα αντιτίθενται στην εξουσία στην οποία οφείλουν την ύπαρξη τους αποτελεί κρίσιμο πολιτικό ζήτημα που αφορά την περίπλοκη σύνδεση της εμπρόθετης δράσης με την επιτελεστικότητα. Η εμπρόθετη δράση δε βασίζεται στην αυτονομία ενός εαυτού αδέσμευτου από σχέσεις εξουσίας, αλλά στις υποκειμενοποιητικές λειτουργίες του λόγου και της εξουσίας. Κατά τη διερεύνηση μιας τοπικής κοινωνίας στο πλαίσιο του εθνικού κράτους, η διαδικασία διάδρασης των ατόμων με τον κόσμο γύρω τους οφείλει να λάβει υπ' όψη τις πολιτικές του κράτους. Εξάλλου, η μελέτη των δομών, των σχέσεων και των διαδικασιών συμβάλλει στον περιορισμό του υποκειμενισμού» (σελ. 19 – 20) – («Επιτελεστικότητα» βλ. εδώ ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ).

- «Πράγματι, η περίπτωση της Ανατολικής Μακεδονίας δείχνει ότι τραγούδι, μουσική και χορός αποτελούν εκφράσεις της τοπικής ιστορικής ματιάς» (σελ. 28). **Μόνο;**

- «Έτσι, η ανισοβαρής εμπλοκή των δυο φύλλων στις πολιτισμικές πρακτικές δεν αφορά μόνο ζητήματα συγγένειας και οικιακότητας αλλά και τη μάλλον περίπλοκη και αποσιωπημένη σχέση των γυναικών με τον δημόσιο χώρο» (σελ. 29). Δηλαδή με τους άνδρες (π.χ. στο καφενείο).

- «Η συνεργασία του ερευνητικού προγράμματος με το συγκεκριμένο χωριό...» (σελ. 63). Τα ερευνητικά προγράμματα, όπως και κάθε πρόγραμμα, δεν «συνεργάζονται»... συνεργάζονται τα μέλη, η ομάδα, τα πρόσωπα που εκτελούν το πρόγραμμα.

- «Το Νευροκόπι – την περίοδο της επιτόπιας έρευνας ήταν ιδιαίτερα επίκαιρο στην περιοχή – » (σελ. 65). Το σωστό είναι: Κάτω Νευροκόπι, γιατί «Νευροκόπι» υπάρχει πιο πάνω στη Βουλγαρία.

- «Όσοι παρέμειναν στο χωριό μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, είχαν προφανώς αποφασίσει να ευθυγραμμιστούν με την εθνική πολιτική της φαντασιακής ομοιογένειας» (σελ. 68).

- «Σε κάθε περίπτωση, οι ντόπιοι αναφέρονται συγκεκριμένα σε ακούσια ομηρεία νέων γυναικών από τον ΔΣΕ» (σελ. 69). Η συγγραφέας συγγέει την «ομηρεία» και τα ντουρντουβάκια, σε όλες τις περιόδους, με την «αιχμαλωσία». «Ομηρεία» σε καμία περίοδο δεν υπήρξε, μόνο αιχμαλωσία, και ντουρντουβάκια μόνο την περίοδο 1942 – 1944 και μόνο από τους Βούλγαρους. Βλ. σχετική εργασία μου: «Σερραϊκά Χρονικά», Τόμος 18^{ος} – Αθήνα 2017, (Παράρτημα, σελ. 127 – 135 και 167 – 185).

- «Η παραγωγή τής διαφοράς με όρους **τμηματικής αντίθεσης**» και «Δεδομένου ότι η διαμόρφωση της συλλογικής υποκειμενικότητας των ντόπιων ... είναι θεμελιωμένη στην **αντιστικτική διαφοροποίηση** με κυρίαρχο κριτήριο την εδαφικότητα... έχει σε μεγάλο βαθμό πραγματοποιηθεί με τους όρους της **δυσδικής αντίθεσης** και της συμπληρωματικότητας που χαρακτηρίζουν το τμηματικό μοντέλο παραγωγής της διαφοράς» (σελ. 247) – («Αντιστικτικός» δεν υπάρχει στα λεξικά, είναι προφανώς νεολογισμός από τον μουσικό όρο «Αντίστιξη» που σημαίνει τον συνδυασμό διαφορετικών – αντιθέτων μεταξύ τους – μελωδικών γραμμών μέσα στην ίδια σύνθεση. Επίσης: «Διαφοροποίηση» =

το να γίνεται κάτι διαφορετικό από άλλα **όμοια**. Και «Διαδική αντίθεση» = αντίθεση που απαρτίζεται από δύο μέρη).

- «Ο συσχετικός χαρακτήρας της διαδικασίας παραγωγής της διαφοράς» και «ο συσχετικός χαρακτήρας της τμηματικότητας» και «Επέκτεινε τη δομολειτουργική προβληματική της τμηματικότητας πέρα από το πεδίο μελέτης των κοινωνικών και πολιτικών σχέσεων, στο επίπεδο μελέτης τού λόγου και διέκρινε την “εννοιολογική μορφή της τμηματικότητας” από τις συσσωματώσεις που παράγει το πολιτικό επίπεδο» (σελ. 248) – («Συσχετικός» = επιθετικός προσδιορισμός αντωνυμιών (τόσος – όσος) ή επιρρημάτων (τόσο – όσο) που εκφράζει αντίστοιχες μεταξύ τους έννοιες).

- «Ανέδειξε τη σχετικότητα και τη ρευστότητα που παράγει ο ανεπίσημος λόγος στο επίπεδο της καθημερινής ζωής. Έτσι, έδωσε ουσιαστικά διέξοδο στο πρόβλημα της συσχέτισης της τμηματικής λογικής με κεντρικά οργανωμένες κοινωνίες» και «ο συσχετισμός της έννοιας της τμηματικής λογικής με την έννοια της ράτσας» και «οι εθνοτικοί προσδιορισμοί συχνά αποτελούν ηθικές αξιολογήσεις συσχετικού χαρακτήρα» και «οι έννοιες της δισημίας και της πολιτισμικής οικειότητας» (δεν τις διευκρινίζει) και «οι πολιτισμικές πρακτικές και η **επιτελεστική σημασία** τους» (σελ. 249) – («Επιτελεστική» βλ. εδώ ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ).

- «Το έργο της Hart αποτέλεσε για μένα πηγή έμπνευσης και με ώθησε να χρησιμοποιήσω τη θεώρηση της τμηματικής λογικής ως ερμηνευτικό εργαλείο» (σελ. 250). Πέτυχε η χρήση τού ερευνητικού εργαλείου;

- «Η τμηματικότητα είναι ιστορικά ορισμένη, ανάγεται στην οθωμανική εποχή και συναρθρώθηκε παραγωγικά με την προοπτική του νεωτερικού κράτους... Η κατανόηση της παραγωγής και διαχείρισης της διαφοράς στην Ανατολική Μακεδονία με όρους τμηματικότητας άντλησε σημαντικά από όλες τις παραπάνω προσεγγίσεις» (σελ. 251).

- «Έτσι η κοινωνία των ντόπιων της Ανατολικής Μακεδονίας, πρώτον, παράγει και διαχειρίζεται τη διαφορά μέσα από τη δυαδική αντίστιξη και τη συμπληρωματικότητα και, δεύτερον, βιώνει πολύ ξεκάθαρα την πολιτικοποίηση της διαφοράς που εκπορεύεται από το κράτος» (σελ. 253).

- «Έτσι αποκάλυψε μια σύνθετη και ιδιαίτερα λεπτή **επιτελεστική διαχείριση** της υποκειμενικότητας» και «ο μετασχηματισμός των

κοινωνικών σχέσεων, του πολιτισμού και των αντιλήψεων ήταν διπτός... Αυτός ο διπτός μετασχηματισμός γίνεται ακόμα πιο περίπλοκος, αν λάβουμε υπ' όψη μας ότι πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο αμφίσημων κρατικών πολιτικών. Ενώ στη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα η επιτηρούμενη ζώνη βίωσε έντονα τον κρατικό έλεγχο, σε μεγάλο βαθμό παρέμεινε ανένταχτη στον κρατικό μηχανισμό και, επομένως, ακέφαλη» (σελ. 254). Υπήρξε Επιτηρούμενη Ζώνη και σε άλλον αιώνα;

- «Όπως υποστήριξα εθνογραφικά, η εμπρόθετη δράση και η έκφρασή της στις μετασχηματιστικές πρακτικές έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη διαχείριση του μετασχηματισμού» και «Ιδιαίτερη σημασία έχει η ύπαρξη του ενδιάμεσου χώρου που ορίζεται από την αντίφαση και την αλληλεπίδραση της ηγεμονίας και της εμπρόθετης δράσης» (σελ.256).

- «Για τον λόγο αυτό πιστεύω ότι η διερεύνηση των πολιτισμικών και κατεξοχήν **επιτελεστικών πρακτικών** στο πλαίσιο της συγκεκριμένης θεώρησης συμβάλλει γόνιμα στην κατανόηση των διαδικασιών που οδήγησαν στην αντικειμενικοποίηση των ντόπιων κατά την οικοδόμηση του ελληνικού εθνικού κράτους» (σελ. 257). Σε όλη την πρόταση – και δεν είναι η μόνη – δεν υπάρχει κόμμα.

- «Η μειονοτικοποίηση της ετερότητας συνδέεται με την πλεονάζουσα σημασία που το ελληνικό κράτος προσδίδει στις έννοιες της ομοιογένειας, της ομοιότητας, και **της μεταφυσικής πρόσληψης της διαφοράς** με όρους τόπου, που εξάλλου είναι προϊόν εθνικιστικών προταγμάτων. Επίσης σε ένα βαθμό αντικατοπτρίζει την **ουσιοκρατική πρόσληψη της διαφοράς** με κριτήριο τη γλώσσα (βλ. και σελ. 268 «ουσιοκρατική προσέγγιση της ταυτότητας» και σελ. 270, υποσ.30 «ουσιοκρατία») – (βλ. εδώ ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ) – και «η μελέτη **της έμφυλης υποκειμενικότητας**» (σελ. 263) – (βλ. εδώ ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ).

- Η ανθρωπολόγος Jane Sugarman (1997) «εστιάζει στην έμφυλη διάσταση του τραγουδιού και στο ζήτημα της αντίστασης ως έμφυλης πρακτικής στην Αλβανική Πρέσπα» (σελ. 285).

- «Ο δυναμικός, ενδεχομενικός και πολιτισμικά, ιστορικά και κοινωνικά προσδιοριζόμενος χαρακτήρας των διαδικασιών ταύτισης» (σελ. 279) και «ο ενδεχομενικός χαρακτήρας των διαδικασιών διαμόρφωσης της υποκειμενικότητας» (σελ. 287).

- «Σήμερα, η συνοχή – ή ενδεχομένως η ψευδαίσθηση συνοχής – καθώς και η ομοιότητα – ή, καλύτερα, η άρση της διαφοράς – καλλιεργούνται επιμελώς στις κοινότητες της Ανατολικής Μακεδονίας που απετέλεσαν το εθνογραφικό πεδίο του παρόντος βιβλίου» (σελ. 266). Αναποφασιστικότητα και λάθος χρήση παυλών «–».

- «Ο λόγος που επισημαίνω τα συγκεκριμένα στοιχεία είναι μόνο ο **αναστοχασμός**» (βλ. εδώ ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ) και «όπως έχω ήδη αναφέρει, μοιράζομαι τη μεθοδολογική επιλογή που προϋποθέτει συνεργασία ανθρωπολογίας και ιστορίας» (σελ. 267).

- «Η εθνότητα – που (η Καρακανίδου) τη χρησιμοποιεί σαν ευρετική και όχι διυλισμένη κατηγορία» («Ευρετικός» = εφευρετικός, «Διυλισμένος» = φιλτραρισμένος). Επίσης «**Η διάδραση του επιπέδου**» (σελ. 269) και «Η μελέτη της διάδρασης στις πληθυσμιακές κατηγορίες» και «η ενδεχομενικότητα» (σελ. 271) – («Διάδραση» δεν υπάρχει στο λεξικό, πιθανόν εννοεί «διαφυγή» ή «απόδραση»).

- «**Η διαδικασία εθνοτικοποίησης της διαφοράς**» (βλ. εδώ ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ) και «Η εθνοτική διαφορά παίρνει τη μορφή του μειονοτικού αιτήματος» (σελ. 279).

- «Η συμπληρωματικότητα των σχέσεων αυτών με το φαντασιακό εθνικό σύνολο» και «Η διαδικασία εθνοτικοποίησης ή **μειονοτική διεκδίκηση**» (σελ. 280), επίσης «η έννοια του ανήκειν αντιφάσκει με τη ρευστότητα των ταυτοτήτων» (σελ. 287).

Κλείνω το μέρος αυτό των σχολίων τού βιβλίου με τμήμα τού «αντί επιλόγου» του:

- «Η διερεύνηση της διαχείρισης της διαφοράς στην Ανατολική Μακεδονία μέσα από τη μελέτη του μουσικού και χορευτικού πολιτισμού προσπάθησε να φωτίσει τη σύνθετη σχέση πολιτισμικού και πολιτικού και να αναδείξει τη σημασία του αποσιωπημένου καθεστώτος επιτήρησης που ίσχυε στην περιοχή από το 1936 μέχρι το 1974, σημαδεύοντας ανεξίτηλα τη ζωή των κατοίκων της. Η ανάλυση των εθνογραφικών δεδομένων έδειξε ότι στη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα ο ιδιαίτερος πολιτισμός των ντόπιων, η γλώσσα, όπως και η μνήμη, πολιτικοποιήθηκαν» (σελ. 290).

- «Ίσως η πιο σοβαρή συνέπεια αυτού του καθεστώτος φόβου και επισφάλειας ήταν το γεγονός ότι οι ντόπιοι οδηγήθηκαν στη διαχείριση της διαφοράς μέσα από την αποκήρυξή της... Αυτό το ιδιότυπο καθεστώς

σιωπής καθόρισε τον τρόπο με τον οποίο ο εθνοτικά διαφορετικός Μακεδόνας τής στροφής του 20^{ου} αιώνα μετασχηματίστηκε στον μεταπολεμικό επικίνδυνο Έλληνα ή, αντίστοιχα, Βούλγαρο πολίτη.» (σελ. 291).

Συμπερασματικά, μπορεί η γενική διαπίστωση της συγγραφέως σχετικά με την κατάσταση στην Επιτηρούμενη Ζώνη – και όχι μόνο – να έχει κάποιες αλήθειες – να μη ξεχνάμε ότι τότε, σε όλη την Ελλάδα, η Ασφάλεια άνοιγε φάκελο, και μόνο ανάλογα με την εφημερίδα που διάβαζαν οι πολίτες, με πληροφορία τού περιπτερά – αλλά η όλη διαχείριση του θέματος είναι ανεπαρκής.

Για να υποστηρίξω με σαφή και πλήρη επιχειρηματολογία την παραπάνω άποψή μου, θα χρειαστώ τις μισές σελίδες τού σχολιαζόμενου βιβλίου (δηλ. $320 : 2 = 160$).

Περιορίζομαι στα ακόλουθα ενδεικτικά σχόλια:

A.-Το παράθεμα του Eddy.

Η συγγραφέας, μετά τον τίτλο τής Εισαγωγής της, παραθέτει ένα απόσπασμα από το βιβλίο που εξέδωσε το 1931 ο Πρόεδρος της Αμερικανικής Επιτροπής Εγκατάστασης Προσφύγων Charles B. Eddy.

Σ' αυτό, ο Eddy αναφέρεται σε μία «ορεινή περιοχή βορειοανατολικά των Σερρών, που εκτείνεται πέρα από το σημερινό ελληνικό σύνορο και μέσα στη βουλγαρική Μακεδονία μέχρι τη Φιλιππούπολη...» (το σημερινό Plovdiv).

Ο Eddy είναι σαφέστατος, αναφέρεται σε περιοχή **ΠΟΥ ΕΚΤΕΙΝΕΤΑΙ**:

«βορειοανατολικά των Σερρών»

«πέρα από το σημερινό ελληνικό σύνορο»

«μέσα στη βουλγαρική Μακεδονία»

«μέχρι τη Φιλιππούπολη».

Δηλαδή βόρεια και ανατολικά από το όρος Όρβηλος, χιλιόμετρα μακριά από τον ποταμό Στρυμόνα, στα δυτικά, και αδιευκρίνιστο αν φθάνει στον ποταμό Νέστο, στα ανατολικά.

Η συγγραφέας, όμως, αναπιολόγητα, άρα και αυθαίρετα, οριοθετεί την περιοχή οριζόντια – αόριστα και γενικά – ανάμεσα στους ποταμούς Στρυμόνα και Νέστο και χρησιμοποιεί τον περίεργο χαρακτηρισμό «*διασχίζει το σύνορο της Ελλάδας με τη Βουλγαρία*».

Είναι εμφανές ότι η συγγραφέας δεν έχει αίσθηση του χώρου και δεν μπορεί να διαβάσει χάρτες.

Στη συνέχεια, η συγγραφέας δίνει μια ασυνάρτητη ερμηνεία στον χαρακτηρισμό από τον Eddy της περιοχής που αναφέρει ότι «*ήταν τόσο άγνωστη όσο το κέντρο της Αφρικής*». Σε άλλα σημεία τού βιβλίου της, η συγγραφέας αιτιολογεί τον παραπάνω χαρακτηρισμό τού Eddy στην έλλειψη οδικού δικτύου (σελ. 41), αλλά, και πάλι ασυνάρτητα, σε άλλο σημείο (σελ. 193, στην κάτω φωτογραφία) ειρωνεύεται τον Eddy για τη φράση του «*άγνωστη, όσο το κέντρο της Αφρικής*», επειδή στη φωτογραφία υπάρχει ένα αρχοντικό στο Gotse Delchev (Νευροκόπι) του 1877, το οποίο η συγγραφέας χαρακτηρίζει ως «δείγμα βουλγαρικού μπαρόκ που αναπτύχθηκε τον 18^ο και 19^ο αιώνα» και «μέρος του πολιτισμού της περιοχής».

Όμως βουλγαρικό μπαρόκ ποτέ δεν υπήρξε και ιδιαίτερα τον 18^ο και 19^ο αιώνα. Η συγγραφέας μάς μεταφέρει τη βουλγαρική προπαγάνδα, που παρουσιάζει ακόμα και τον Γεώργιο Αβέρωφ ως Βούλγαρο εθνικό ευεργέτη τους (βλ. προσωπογραφία του στο μικρό Μουσείο τού Μελένικου / Melnik).

Μπορώ να επιχειρηματολογήσω στο θέμα αυτό με πλήθος σελίδων. Επιγραμματικά περιορίζομαι στο ότι: Υπήρξε αρχιτεκτονικός ρυθμός «Τουρκομπαρόκ» και η ορολογία είναι διεθνώς αναγνωρισμένη. Το κτήριο της φωτογραφίας είναι αντιγραφή απλού τουρκομπαρόκ. Οι Βούλγαροι τον 18^ο αιώνα (1700 και) και μέχρι πέρα από τα μέσα του 19^ο αιώνα (1860 και...) δεν είχαν αποκτήσει εθνική συνείδηση για να έχουν εθνική αναγέννηση και δεν δημιούργησαν δικό τους – και μάλιστα εκλεκτικιστικό – αρχιτεκτονικό ρυθμό.

Όπως και να έχουν τα ζητήματα, η συγγραφέας ισχυρίζεται επίσης ότι: «Ο λόγος για τον οποίο χρησιμοποίησα το συγκεκριμένο παράθεμα για το άνοιγμα αυτού του βιβλίου είναι ότι παρόλο που με τα σημερινά δεδομένα εκφράζει θέσεις προβληματικές, έμμεσα υπαινίσσεται δύο έννοιες κρίσιμες, που έχουν συστηματικά αποσιωπηθεί από τον επίσημο λόγο: την ετερότητα και τον μετασχηματισμό – επιτελεσμένο ή ανοιχτό. Και οι δύο συνδέονται με το πέρασμα της Μακεδονίας από το προ – εθνικό στο εθνικό καθεστώς, αλλά, όπως θα υποστηρίξω παράλληλα αποτελούν κλειδί για την κατανόηση της σημερινής συνθήκης στη Μακεδονία» (σελ. 14).

Μπράβο στον Eddy, τόσα πολλά και απόψεις μεταμοντέρνες, με τόσο λίγες λέξεις! Και στη συγγραφέα, που τα διαπίστωσε... Όμως σε ποιά

Μακεδονία; Εκείνη του Eddy, βόρεια του συνόρου, ή εκείνη της Επιτηρούμενης Ζώνης της συγγραφέως; Πάλι μας τα συγχέει...

B.-Πόσο αληθεύουν οι αναπόδεικτοι και αντιφατικοί ισχυρισμοί της συγγραφέως ότι:

α) Κατά τη διάρκεια του Β΄ Βαλκανικού Πολέμου, ο Ελληνικός Στρατός πρόλαβε (κατά την αστραπιαία προέλασή του των 30 ημερών, συμπεριλαμβανομένων και των μαχών – τα εντός παρενθέσεως δικά μου) να προβεί σε σκληρές και σφοδρές επιχειρήσεις εκκαθάρισης με κεντρικό στόχο τούς σλαβόφωνους γηγενείς. Ποια είναι η αλήθεια για το χωριό Μπάνιτσα, και αυτή και μόνο είναι απόδειξη εκκαθαρίσεων; (σελ. 41 και δύο φωτογραφίες στη σελ. 194. Επίσης σελ. 264, υποσημ. 27).

Στη σελίδα 41, η συγγραφέας ισχυρίζεται ότι: «Κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων, οι σλαβόφωνοι γηγενείς⁸ αποτέλεσαν κεντρικό στόχο εκκαθαρίσεων από την πλευρά του ελληνικού στρατού.⁹ Οι μεγαλύτερες επιχειρήσεις πραγματοποιήθηκαν κατά τον Δεύτερο Βαλκανικό Πόλεμο και εστίασαν στο γεωγραφικό τμήμα που απλώνεται δυτικά του Στρυμόνα και μέχρι τον Αξιό. Σφοδρότερη από όλες ήταν η επιχείρηση κατά του Κιλκίς (Embirisos 2011). Ανατολικά, έγιναν επίσης εκκαθαρίσεις αλλά αυτές ήταν επιλεκτικές και πιο περιορισμένες».

Όμως, στη σελ. 299 παραγ. 6, γράφει αντίθετα: «Η διαφοροποίηση μεταξύ των γεωγραφικών διαμερισμάτων της Μακεδονίας έχει τις ρίζες της στους Βαλκανικούς Πολέμους. Σε εκείνη την περίοδο, στη Δυτική Μακεδονία, οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις που πραγματοποίησε ο ελληνικός στρατός ήταν λιγότερο σκληρές από τις αντίστοιχες στην Ανατολική Μακεδονία».

Επιπλέον, στη σελ. 258, η συγγραφέας ισχυρίζεται ότι στη Βουλγαρία, που πήγε – γιατί; – ογδοντάχρονοι και ενενηντάχρονοι ντόπιοι πρόσφυγες και άλλοι, που συνάντησε εκεί – γιατί; - ήταν γεννημένοι εκεί από γονείς που είχαν φύγει από την Ελλάδα στους Βαλκανικούς πολέμους και «υποστήριξαν επίμονα ότι οι γονείς τους δεν έφυγαν οικειοθελώς». Τι το θέλει το «επίμονα» η συγγραφέας, όταν δεν ερευνά το **γιατί** «δεν έφυγαν οικειοθελώς».

Η συγγραφέας ως μόνη απόδειξη των δήθεν εκκαθαρίσεων, μεταφέρει αυτούσιες (;) φράσεις (όπως ισχυρίζεται) Βουλγάρων, ασαφείς, ύπουλα συγκινητικές, ύποπτες και άχρηστες για το θέμα της, όπως:

- «Ο πατέρας μου και η μάνα μου έφυγαν επειδή δεν είχαν άλλη επιλογή». Γιατί δεν είχαν άλλη επιλογή;

- «Τους κυνήγησε ο ελληνικός στρατός. Μαζευτήκανε πολλοί χωριανοί μαζί νύχτα και έφυγαν από το χωριό κλαίγοντας». Αυτό όμως δεν είναι «κυνήγι».

- «Οι δικοί μου φύγανε επειδή το ελληνικό κράτος δεν μας ήθελε». Όμως οι περιοχές που διεξήχθη ο Β' Βαλκανικός Πόλεμος δεν ήταν ακόμα τότε ελληνικό κράτος, είχαν υπάρξει, μετά την Οθωμανική κυριαρχία, υπό οκτάμηνη βουλγαρική κατοχή.

Η συγγραφέας έπρεπε να πάει στη βουλγαρική κωμόπολη Σαντάνσκι, για να θεμελιώσει δήθεν επιστημονικά – με ανώνυμες δευτερογενείς προφορικές μαρτυρίες – τη θέση της, η οποία υποκρύπτει βουλγαρική προπαγάνδα, για τις δήθεν σκληρές και σφοδρές εκκαθαρίσεις του ελληνικού στρατού, σε μια περιοχή όπου από την Οθωμανική κυριαρχία περιήλθε για οκτώ μήνες σε εξοντωτική βουλγαρική κατοχή (Οκτώβριος 1912 – Ιούλιος 1913)...

Και όπου στη συνέχεια ο ελληνικός στρατός κυνήγησε τον βουλγαρικό και τότε όσοι ντόπιοι βουλγαρίζοντες έφυγαν, γιατί προφανώς φοβήθηκαν να μην υποστούν αντίποινα για όσα εγκλήματα είχαν διαπράξει οι κομιτατζήδες και όσα διέπραττε ο βουλγαρικός στρατός υποχωρώντας, και τα οποία η συγγραφέας περιέργως αποσιωπά. Όπως επίσης αποσιωπά την εντός τη Ελληνικής Μακεδονίας αδιάκοπη και αέναη βουλγαρική – πολλάκις βίαιη - προπαγάνδα. Οι μισές αλήθειες της συγγραφέως, δεν αποτελούν επιστημονική έρευνα, αλλά βουλγαρική προπαγάνδα.

Και αφού η συγγραφέας, τις δήθεν εκτοπίσεις τού επιτιθέμενου ελληνικού στρατού κατά τον Β' Βαλκανικό Πόλεμο (1913), τις εντάσσει στο ερευνητικό πεδίο της, γιατί δεν ερευνά και την αιχμαλωσία τών 80.000 χιλιάδων Ανατολικομακεδόνων από τον Βουλγαρικό Στρατό και τον εκπατρισμό τους στα εξοντωτικά στρατόπεδα – κολαστήρια της Βουλγαρίας την περίοδο 1916 – 1918; Γιατί αποσιωπά τελείως τη γενοκτονία τών Ανατολικομακεδόνων από τους Βουλγάρους το 25μηνο 1916 – 1918, στην οποία εντάσσεται και η επιβολή αποκλειστικής γλώσσας της βουλγαρικής;

Και **β)** «Στην περιοχή των Σερρών ο αριθμός των ελληνόφωνων ήταν μεγαλύτερος απ'ό,τι στη Δράμα» (σελ. 17, υποσ. 13).

«Αυτό που πρέπει από την αρχή να υπογραμμιστεί είναι ότι οι σλαβόφωνοι ντόπιοι της Μακεδονίας, **ακόμα και μετά τις ανταλλαγές πληθυσμών** εξακολουθούσαν να αποτελούν τη μεγάλη πλειοψηφία των κατοίκων της» (σελ. 21).

Πρέπει ακόμα να αναφερθώ στην Εισήγηση – Ανακοίνωση της συγγραφέως στις 8 – 11 Νοεμβρίου 2007 στη Μυτιλήνη, όπου το Τμήμα Ανθρωπολογίας και Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου (όπου καθηγητές οι Παπαταξιάρχης και Πανόπουλος) διοργάνωσε Διεθνές Συμπόσιο, με θέμα: «Αναθεωρήσεις του Πολιτικού: Ανθρωπολογική και Ιστορική Έρευνα στην Ελληνική Κοινωνία». Στην Εισήγησή της, λοιπόν, εκείνη, η συγγραφέας – εκτός των άλλων, που περιλαμβάνει εκτενέστερα στο βιβλίο της – «πέταξε» και το αναπόδεικτο και προπαγανδιστικό ότι: «Στα χρόνια **της διαμόρφωσης** του ελληνικού κράτους γλώσσα των ντόπιων ήταν σλαβική». Δηλαδή η συγγραφέας ανακοίνωσε στους συμποσιαστές της ότι μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους, από την Άρτα της Ηπείρου μέχρι τον ποταμό Νέστο, και όσο διαμορφωνόταν το ελληνικό κράτος (για πόσο, δεν είπα) όλοι οι ντόπιοιμίλαγαν σλάβικα.

Είναι ντροπή – όχι μόνο για τη συγγραφέα – αλλά και για τους συμποσιαστές της, που έφαγαν τα «κουκιά» της χωρίς αντίδραση.

Όμως, η συγγραφέας, αντιφάσκοντας, πάλι, γράφει παρακάτω στο βιβλίο της: «Σύμφωνα με στοιχεία της Κοινωνίας των Εθνών που αντλούν από ελληνικές στατιστικές, οι ανταλλαγές των πληθυσμών είχαν σαν αποτέλεσμα την κατακόρυφη αύξηση του “ελληνικού” στοιχείου στη Μακεδονία. Από 42,6%, που ήταν το 1912, έφτασε το 88,8% το 1926 (Κωστόπουλος 2002 β:100). Αντίστοιχα ο αριθμός των σλαβόφωνων χριστιανών που παρέμειναν στην Ελλάδα μειώθηκε αισθητά» (σελ. 43).

Τέλος: «Μετά τον Δεύτερο Βαλκανικό Πόλεμο και την προσάρτηση στο ελληνικό κράτος, όλοι οι οικισμοί της περιοχής Σερρών – Δράμας άρχισαν να μετασχηματίζονται σε πόλεις, κωμοπόλεις και χωριά μιας εθνικής μεθορίου». Πριν τον Β' Βαλκανικό Πόλεμο, οι οικισμοί της περιοχής Σερρών – Δράμας τι ήταν;! Και συνεχίζει: «Ωστόσο, το μεγαλύτερο μέρος των κατοίκων τους διέφερε από την ηγεμονική πλειοψηφία του νεοσύστατου ελληνικού κράτους με όρους γλωσσικούς, πολιτισμικούς, εθνοτικούς και θρησκευτικούς. Ήταν κατά μεγάλο ποσοστό σλαβόφωνοι¹² χριστιανοί ορθόδοξοι και κατά μικρότερο, ελληνόφωνοι, επίσης χριστιανοί

ορθόδοξοι¹³... Τέλος, υπήρχαν Εβραίοι, Αρμένιοι, Βλάχοι και Ρομά ή Γύφτοι¹⁶, που μιλούσαν τις αντίστοιχες γλώσσες και ασκούσαν ιδιαίτερες πολιτισμικές πρακτικές.» (σελ. 16 – 17).

Τα γενικά και αόριστα ποσοστά, που δίνει η συγγραφέας στην αμέσως παραπάνω παράγραφο, είναι αυθαίρετα, χωρίς έγκυρες γραπτές πρωτογενείς πηγές. Πάντως εκείνο που εγώ μπορώ επίσης να επισημάνω είναι το λάθος της συγγραφέως να βάζει – προφανώς πληθυσμιακά – τους Βλάχους μετά τους Εβραίους και τους Αρμένιους, να αγνοεί τους Σαρακατσάνους και να ισχυρίζεται ότι Εβραίοι, Αρμένιοι και Βλάχοι μίλαγαν μόνο τις αντίστοιχες γλώσσες. Αγνοεί(;) ότι οι Βλάχοι, από την εποχή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (προ Χριστού) ήταν τουλάχιστον δίγλωσσοι, ελληνικά και αρωμούνικα, τα οποία αρωμούνικα ήταν γλώσσα μόνον προφορική. Η συγγραφέας αγνοεί(;) ότι οι Βλάχοι – Αρωμούνοι, πάντα ήταν Έλληνες Ορθόδοξοι και έδωσαν στο Έθνος μας όλους – όλους, εκτός από έναν – τους εθνικούς μας ευεργέτες, κυρίως από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα μέχρι τις αρχές του 20^{ου}. Και βέβαια και τον Γεώργιο Αβέρωφ. Επίσης, πλείστους των Φιλικών και πρωτεργατών της Επανάστασης του 1821.

Η συγγραφέας ακολουθεί ύποπτα την προπαγάνδα που χαρακτήριζε και χαρακτηρίζει τους Βλάχους (και Μικρασιάτες γενικά) ως μη Έλληνες. Μικρό δείγμα της μεγάλης άγνοιας(;) της συγγραφέως: Το 1903, οι Βλάχοι τού Μοναστηρίου (σημερινό Bitola στη FYROM) σε υπόμνημα διαμαρτυρίας που έστειλαν στη Γαλλική Κυβέρνηση, έγραφαν: «... λαλούμεν ελληνιστί, βλαχιστί, αλβανιστί, βουλγαριστί. Αλλά, ουδέν ήττον εσμέν άπαντες Έλληνες και ουδενί επιτρέπομεν να αμφισβητεί προς ημάς τούτο».

Είναι γενικά αποδεκτό ότι οι Βλάχοι εντάσσονται στους ελληνορθόδοξους και τουλάχιστον περίεργα η συγγραφέας τούς διαχωρίζει, όπως και κατά τα άλλα τούς αγνοεί.

Όλες αυτές οι μικρές, και κατά πολλούς επιπόλαιους ασήμαντες, λεπτομέρειες είναι επικίνδυνες και μπορούν να προξενήσουν μεγάλα προβλήματα... αν δεν έχουν προξενήσει ήδη και με όσους και όπως συμβάλουν σ' αυτό, όταν μάλιστα η βουλγαρική προπαγάνδα δημιουργεί καταστάσεις, που φθάνουν ακόμα και στα δικαστήρια, και η ρουμανική δίνει υποτροφίες σε ανυποψίαστους βλαχόφωνους.

Να μην ξεχνάμε τα λόγια τού Ταλλεϋράνδου: «Συκοφαντείτε, συκοφαντείτε πάντα κάτι μένει». Παράδειγμα: Στις 30.11.2014 σε τηλεοπτική εκπομπή τού STAR, ο ευφυής καλλιτέχνης Κραουνάκης είπε την αξέχαστη μπούρδα, ότι: «Μέχρι τους Βαλκανικούς Πολέμους οι Έλληνες που κατοικούσαν από τη Λάρισα και πάνω μιλούσαν βουλγαρικά»!

Υπόψιν τού Κραουνάκη και της συγγραφέως: Στο «ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ» του Douglas Dakin, με τη συνεργασία τών Ιστορικών Ι.Κ. Μαζαράκη – Αινιάνος, Ε.Κωφού και Ι. Διαμαντούρου (Εκδοτική Αθηνών Α.Ε. Αθήνα 1985), στις σελίδες 8 – 9, ο χάρτης – που εκδόθηκε στο Παρίσι το 1906 και **δεν αμφισβητήθηκε ποτέ** – εμφανίζει στα Βιλαέτια Θεσσαλονίκης και Μοναστηρίου σχεδόν 1.000 ελληνικά σχολεία με 60.000 μαθητές, ενώ βουλγαρικά 560 με 18.300 μαθητές, όπως επίσης 26 Ελληνικές Πατριαρχικές Μητροπόλεις, έναντι 6 Βουλγαρικών Εξαρχικών.

Επίσης μεταφέρω από το παραπάνω βιβλίο του D.Dakin: «Ο πληθυσμός της Μακεδονίας τον 19^ο αιώνα ήταν Μουσουλμάνοι, Εβραίοι και κυρίως Χριστιανοί, που αποτελούσαν τα 2/3 του συνόλου. Παρόλο που γλώσσα και εθνικότητα δεν είναι ταυτόσημες έννοιες, αναμφισβήτητα στη νότια Μακεδονία και σε όλα τα παράλια ο πληθυσμός ήταν αμιγής ελληνόφωνος. Η βόρεια ζώνη, **που επεκτεινόταν προς βορρά** των καζάδων Μοναστηρίου, Στρώμνιτσας, Νευροκοπίου και Μελενίκου ήταν αμιγής σλαβόφωνη. Προς νότο, ανάμεσα στη γραμμή αυτή και ως τους καζάδες Καστοριάς – Βοδενών – Κιλκίς – Σερρών – Δράμας παρεμβαλλόταν η μεσαία μικτή ζώνη, όπου παρατηρούνταν διγλωσσία σλαβόφωνων, ελληνόφωνων και βλαχόφωνων στοιχείων... το βλαχόφωνο ή κουτσοβλαχικό στοιχείο αποτελούσε την πρωτοπορία του Ελληνισμού σε περιοχές όπου το ελληνόφωνο στοιχείο ήταν ελάχιστο ή ανύπαρκτο» (σελ. 13). Επισημαίνω ότι μέρος τής παραπάνω «μεσαίας μικτής ζώνης» είναι η μετέπειτα «Επιτηρούμενη Ζώνη», σε τμήμα τής οποίας αναφέρεται η συγγραφέας... και συνεχίζω τη μεταφορά:

«Οι διωγμοί (των Νεοτούρκων) δεν περιορίστηκαν όμως μόνο εναντίον των Ελλήνων, αλλά στράφηκαν και εναντίον των Βουλγάρων. Έτσι εκείνο που λίγο καιρό πριν φαινόταν σαν χίμαιρα, η προσέγγιση δηλαδή Ελλήνων και Βουλγάρων, έγινε πραγματικότητα... η προσέγγιση Ελλήνων και Βουλγάρων... υπήρξε το προοίμιο της συμμαχίας των τεσσάρων βαλκανικών κρατών... η συνεργασία στην Οθωμανική Βουλή

συστηματοποιήθηκε με την ανάδειξη κοινών υποψηφίων των Ελλήνων και των Βουλγάρων βουλευτών στις εκλογές τον Μάρτιο του 1912.

Ανάμεσα στους Έλληνες και Βούλγαρους βουλευτές υπογράφηκε πρωτόκολλο, (στο οποίο) οι Βούλγαροι αναγνώριζαν στους Έλληνες την υπεροχή... Με το πρωτόκολλο αναλαμβάνονταν αμοιβαίες υποχρεώσεις αλληλοϋποστήριξης και συμφωνούσαν να αναδεικνύουν 18 Έλληνες και 8 Βούλγαρους βουλευτές στα βιλαέτια Θεσσαλονίκης (5 και 3), Μοναστηρίου (5 και 2), Αδριανουπόλεως (8 και 1) και Σκοπίων (2 Βούλγαρους). **Τη συμφωνία αυτή ενέκριναν το Πατριαρχείο και η Εξαρχία και η κατανομή έγινε από τις επίσημες στατιστικές που κοινά παραδέχτηκαν»** (σελ. 176), όμως η συγγραφέας την αποσιωπά.

Τέλος, προσθέτω ότι με τη Συνθήκη τού Βουκουρεστίου (28 Ιουλίου / 10 Αυγούστου 1913), με την οποία έληξε ο Δεύτερος Βαλκανικός Πόλεμος, καθορίστηκαν τα βόρεια σύνορά μας, που ισχύουν μέχρι σήμερα, και σηματοδοτούνται μέχρι τον ποταμό Νέστο από τα βουνά Μπέλες / Κερκίνη και Όρβιλος. Στα βόρειά τους, βρίσκονταν (και βρίσκονται) η Στρώμνιτσα, το Πετρίτσι, το Στάρτσοβο, το Μελένικο, το Νευροκόπι και άλλοι μικρότεροι οικισμοί, οι οποίοι εντάχθηκαν στη Βουλγαρία με τη Συνθήκη τού Βουκουρεστίου. Οι κάτοικοί τους – Έλληνες στην πλειοψηφία τους κάθε λαλιάς (ελληνόφωνοι, σλαβόφωνοι, βλαχόφωνοι κ.τ.λ.) πατριαρχικοί, μόλις πληροφορήθηκαν την υπογραφή τής Συνθήκης, με όσα μεταφορικά μέσα είχαν και όσα τους διέθεσε ο νικηφόρος ελληνικός στρατός, πέρασαν τα νέα σύνορα και εγκαταστάθηκαν στις κοντινές σ'αυτά ελληνικές πόλεις (π.χ. Σιδηρόκαστρο) ή εμπλούτισαν υπάρχοντες οικισμούς (π.χ. Νέο Πετρίτσι, Κάτω Νευροκόπι). Οι Έλληνες αυτοί, πρόσφυγες πλέον (οι πρώτοι του 20^{ου} αιώνα), εντάχθηκαν στο χώρο των Νέων Χωρών τού Ελληνικού Κράτους και άλλαξαν την εθνολογία του χώρου αυτού, δεδομένου ότι αντίστροφο δρόμο προς τη Βουλγαρία ακολούθησαν χιλιάδες ατόμων με βουλγαρική συνείδηση (βλ. ό.π. σελ. 189).

Για τη συγγραφέα, οι παραπάνω χιλιάδες Έλληνες πρόσφυγες του 1913 είναι ανύπαρκτοι, παρ'όλον ότι υπάρχουν εκατοντάδες σχετικά επίσημα έγγραφα και κάθε είδους μαρτυρίες και δεκάδες συγγράμματα.

Τι πράμα αυτή η γυναίκα (η συγγραφέας), να αποκλίνει με παρωπίδες σταθερά σε ό,τι βουλγαρικό και να αναγκαζόμαστε να

επαναλαμβάνουμε γεγονότα αδιαμφισβήτητα πλέον, εκτός από εμπαιθείς και σοβινιστές... Δεν έμενε στο Σαντάνσκι με τα ωραία και υγιεινά λουτρά, να την βράβευαν οι Βούλγαροι και ... θοῦ, Κύριε, φυλακήν τῷ στόματί μου... Πάντως, η συγγραφέας σοβινίστρια δεν είναι.

Και ένα τελευταίο για το παραπάνω θέμα.

Από το 1893 και 1895, που ιδρύθηκαν και ενεργοποιήθηκαν τα βουλγαρικά κομιτάτα Ε.Μ.Ε.Ο. και Βερχόβεν Κόμιτετ, άρχισαν, εκείνα πρώτα, εντός τής Μακεδονίας την ένοπλη προσπάθεια μετατροπής τών Πατριαρχικών, κάθε λαλιάς, σε Εξαρχικούς με συνεχείς βιαιότητες στον Πατριαρχικό πληθυσμό, οι οποίες συνεχίστηκαν **τότε** μέχρι το τέλος τών Βαλκανικών Πολέμων.

Ο Ελληνισμός βρέθηκε εξαρχής αμυνόμενος και το 1908 έφθασε στο να αποκρούει τους κομιτατζίδες με επιτυχία. Η επανάσταση των Νεοτούρκων ανέκοψε προσωρινά την επιθετικότητα των Βουλγάρων, η οποία και πάλι έφτασε σε έξαρση κατά την οκτάμηνη (Οκτώβριος 1912 – Ιούλιος 1913) κατάληψη από αυτούς της Ανατολικής Μακεδονίας (Νομοί Σερρών, Δράμας και Καβάλας). Η επιθετικότητα των Βουλγάρων είχε βιτρίνα θρησκευτική. Οι εθνικιστές Βούλγαροι Εξαρχικοί στράφηκαν κατά πάντων των λοιπών, Πατριαρχικών, Μουσουλμάνων και Εβραίων.

Έτσι η παντοειδής βουλγαρική κτηνωδία, ενεργοποίησε, κατά φυσικό νόμο, του αμυντικούς μηχανισμούς τού Ελληνισμού, ο οποίος βέβαια πολλές φορές αναγκάστηκε να αντιδράσει με την έσχατη φυσική λειτουργία, που οι Γάλλοι αποκαλούν: “*À la guerre, comme à la guerre*” [Στον πόλεμο (φέρεσαι) όπως στον πόλεμο].

Είναι εντυπωσιακό πόσο ανενδοίαστα η συγγραφέας εμφανίζεται βουλγαρικώτερη των Βουλγάρων! Και, φυσικά, εύλογα δημιουργούνται ποικίλες σκέψεις... Ας αιτιάται εαυτήν.

5.-ΓΗΓΕΝΕΙΣ, ΝΤΟΠΙΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ.

Για το ζήτημα αυτό, όπως το θέτει η συγγραφέας, διατυπώνει (όσο μπόρεσα να επισημάνω) τα ακόλουθα (η έντονη γραφή **δική μου**):

• «Αυτή η εθνογραφική μελέτη, πραγματοποιήθηκε στο εντός ελληνικής επικράτειας τμήμα της περιοχής αναφοράς του Eddy... Ειδικότερα, πραγματεύεται το ζήτημα της διαμόρφωσης της υποκειμενικότητας **των γηγενών πολιτών** της παραπάνω περιοχής, που,

μετά τη συνάντηση με τους πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν εκεί της δεκαετίας του 1920, αυτοπροσδιορίζονται “ντόπιοι”» (σελ. 14 – 15).

Πού βρήκε η συγγραφέας ότι ο Eddy αναφέρει περιοχή και εντός τής ελληνικής επικράτειας; Πάλι τα συγχέει.

- «... η συνάντηση των γηγενών με το ελληνικό κράτος, την κοινωνία των πολιτών και τη διεθνή πολιτική κοινότητα» (σελ. 19). Οι γηγενείς Έλληνες Μακεδόνες (συμπεριλαμβανομένων και των Βλάχων) είχαν πολιτισμό υψηλού επιπέδου, τον οποίο αγνοεί(;) η συγγραφέας, και η **«συνάντησή»** τους με τη διεθνή κοινότητα γενικά, δηλαδή ως έμποροι, λόγιοι και επιστήμονες με τις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, τη Ρωσία την Αυστροουγγαρία, τη Γαλλία κ.τ.λ., όπως επίσης με τις ιδέες και τις πρακτικές τού Ουμανισμού και του Διαφωτισμού, **είχε αρχίσει** να κορυφώνεται αμέσως μετά τις Συνθήκες τού Πασσάροβιτς (1718) και του Κιουτσούκ – Καϊναρτζή (1774).

Όσο για τη συνάντησή τους με «την κοινωνία των πολιτών», εκτός άλλων, το 1813 οι Μελενίκιοι συνέταξαν και εφάρμοσαν επί δεκαετίες το σπουδαιότερο, μετά το Πολίτευμα του Ρήγα Βελεστινλή, Καταστατικό για τη λειτουργία του «Κοινού» τών Μελενικίων.

Και για τη συγγραφέα: το Μελένικο (σημερινό Melnik, δυστυχώς εντός τής Βουλγαρίας) βρίσκεται πριν από το Σαντάνσκι, δεξιά.

- «... το εθνογραφικό πεδίο ... κάλυψε είκοσι πέντε κοινότητες της ευρύτερης περιοχής των Σερρών και της Δράμας στις οποίες κατοικούν ντόπιοι. Σήμερα στις περισσότερες από αυτές τις κοινότητες **το γηγενές στοιχείο** συνυπάρχει με το προσφυγικό...» (σελ. 21). **Στις υπόλοιπες;**

- «... στη Βουλγαρία αναζήτησα άτομα με την ιδιότητα του ντόπιου μέτοικου...» (σελ. 33). Τελικά, δεν γίνεται κατανοητό πόσο χρήσιμο ήταν στην έρευνα της συγγραφέως η μετάβασή της στη Βουλγαρία.

- «Όπως είναι γνωστό, στην ελληνική γλώσσα, ο όρος ντόπιος παραπέμπει στον άνθρωπο που έχει γεννηθεί εν τόπω, με άλλα λόγια, τον αυτόχθονα ή γηγενή. Με αυτήν την ευρεία έννοια, χρησιμοποιείται **σε ολόκληρη** την Ελλάδα για να σηματοδοτήσει τους δεσμούς των ατόμων με μία συγκεκριμένη γη» (σελ. 52).

- «Σε αυτήν την πρώιμη φάση του 20^{ου} αιώνα, ο μεγάλος δημογραφικός μετασχηματισμός της βόρειας Ελλάδας προκάλεσε σοβαρά και επίμονα ρήγματα ανάμεσα στους ντόπιους και τους πρόσφυγες. Έτσι η

συνάντηση αυτών των πληθυσμών πολλαπλασίασε την ανάγκη συγκρότησης διακριτών συλλογικών υποκειμενικότητων. **Αυτό ακριβώς το ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο οδήγησε τους γηγενείς στην υιοθέτηση του όρου ντόπιοι για τον αυτοπροσδιορισμό τους**» (σελ. 43). Παρενθετικά σημειώνω ότι στο παραπάνω συμπόσιο της Μυτιλήνης (βλ. εδώ σελ. 18), η συγγραφέας ανακοίνωσε ότι: «Ο ίδιος ο όρος “ντόπιος”», αποτελεί επινόηση που ακολούθησε τη συνάντηση των γηγενών με τους πρόσφυγες μέσα στο εθνικό πλαίσιο και διατηρεί το νόημά του μόνο μέσα σε αυτό».

- «Ένα στοιχείο που αξίζει να επισημανθεί εδώ είναι ότι ο όρος ντόπιος νοηματοδοτείται μόνο στο πλαίσιο του εθνικού κράτους... Με άλλα λόγια, προκειμένου οι γηγενείς – που έβλεπαν τους ευνοημένους από το κράτος πρόσφυγες με δυσπιστία – να διαφοροποιηθούν από τους νεοφερμένους ανταγωνιστές τους, απέδωσαν στον όρο ντόπιος ιδιότητες διεκδίκησης, εντοπιότητας, αυτοχθονίας και, επομένως, εξουσία» (σελ. 54).

- «Στη Μακεδονία... ουσιαστικά, ο προσδιορισμός των γηγενών ως “ντόπιων” σε σχέση με τους πρόσφυγες ως “άλλους” ή “ξένους” παραπέμπει στην έννοια της αντίστιξης μεταξύ αυτόχθονων και ατόμων που δεν έχουν ρίζες στη συγκεκριμένη περιοχή» (σελ. 53).

- «Έτσι, η κοινωνία των ντόπιων της Ανατολικής Μακεδονίας, πρώτον παράγει και διαχειρίζεται τη διαφορά μέσα από τη δυαδική αντίστιξη και τη συμπληρωματικότητα και, δεύτερον, βιώνει πολύ ξεκάθαρα την πολιτικοποίηση της διαφοράς που εκπορεύεται από το κράτος» (σελ. 253).

- «Η ιστορική και εθνογραφική προσέγγιση της Ανατολικής Μακεδονίας **έδειξε ότι**, στην ελληνοβουλγαρική μεθόριο, άτομα που αυτο – προδιορίστηκαν ως ντόπιοι **μετά** τη συνάντηση με τους πρόσφυγες, δεν είχαν διαμορφώσει εθνική υποκειμενικότητα **πριν** την ίδρυση του ελληνικού εθνικού κράτους» (σελ. 258). Δηλαδή η συγγραφέας μάς λέει ότι η έρευνά της έδειξε ότι οι ντόπιοι Έλληνες, του “εθνογραφικού πεδίου” της, μέχρι το 1830 δεν είχαν διαμορφώσει εθνική υποκειμενικότητα!

- «Η σχέση του επίσημου με το ανεπίσημο επίπεδο εμπόδιζε την αναπαραγωγή της πολιτισμικής παράδοσης των ντόπιων... Μέσα από τη συζήτηση ορισμένων αποκαλυπτικών – ωστόσο παραδειγματικών – πρακτικών προσπάθησα να φωτίσω αυτήν την διάσταση του καθεστώτος

μη αναγνωρισμένης διαφοράς» (σελ. 292) και η συγγραφέας συνεχίζει στην επομένη σελίδα 293: «Στη συζήτηση των δύο διακριτών πληθυσμιακών κατηγοριών που σήμερα κατοικούν στον χώρο της Ανατολικής Μακεδονίας υποστήριξα ότι **ντόπιοι και πρόσφυγες έχουν θεμελιώσει τον αυτοπροσδιορισμό τους** στο κριτήριο της εδαφικότητας, το οποίο δε συνδέεται μόνο με τον πολιτισμικό εθνικισμό αλλά και με ζητήματα κυριαρχίας».

- «Σήμερα, ακόμα και ορισμένοι πρόσφυγες από τον Πόντο, τη Μικρά Ασία και την Καππαδοκία χρησιμοποιούν τον όρο ντόπιοι για τον προσδιορισμό τους, επικαλούμενοι τους εδαφικούς δεσμούς με τον συγκεκριμένο τόπο, τους οποίους απέκτησαν στα ενενήντα χρόνια της παρουσίας τους στη Μακεδονία».

- Τέλος, η συγγραφέας επισημαίνει, σε αντίθεση με τους παραπάνω ισχυρισμούς της (όπως στη σελ. 43) ότι: «... κατ'αρχήν το κράτος υιοθέτησε τον όρο ντόπιοι για τον προσδιορισμό των γηγενών κατοίκων της Ανατολικής Μακεδονίας πολύ αργότερα από τους ίδιους τους πολίτες» (σελ. 295) και αναφέρει τους ιδιαίτερους και διαφορετικούς όρους, που – από τον πρώιμο 19^ο αιώνα μέχρι σήμερα – διέκριναν τους ντόπιους (σελ. 295 – 302: ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α»).

6.–Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΝΤΟΠΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ.

Γράφει η συγγραφέας (σελ. 16, υποσ.12) ότι χρησιμοποιεί, με ιδιαίτερη επιφύλαξη, τον όρο **«σλαβόφωνοι»**, που «υιοθετήθηκε από τα έξω περίπου στη στροφή του 20ού αιώνα... προκειμένου να αναφερθώ συγκεκριμένα στους **γηνγενείς που χρησιμοποιούν τη ντόπια γλώσσα, η οποία, με όρους γλωσσολογίας, είναι σλαβική...** Οι ίδιοι οι γηνγενείς, χρησιμοποιούν άλλους όρους για να προσδιορίσουν τη γλώσσα τους: μακεδονικά, βουλγαρικά, ντόπια και τον λιγότερο κατηγορηματικό όρο τα δικά μας.... Εφεξής, όταν αναφέρομαι στη γλώσσα των γηνγενών χρησιμοποιώ τον όρο βουλγαρικά με τον τονισμό στην προπαραλήγουσα, ενώ με τον όρο βουλγαρικά που φέρει τονισμό στη λήγουσα αναφέρομαι στην επίσημη βουλγαρική γλώσσα». Επίσης ότι:

- «... οι σλαβόφωνοι και ελληνόφωνοι χριστιανοί ορθόδοξοι,¹⁴ διαφοροποιούνταν μεταξύ τους στη βάση της σχέσης που διατηρούσαν με το Οικουμενικό Πατριαρχείο ή τη Βουλγαρική Εξαρχία... Τέλος, υπήρχαν

Εβραίοι, Αρμένιοι, Βλάχοι και Ρομά ή Γύφτοι,¹⁶ που μιλούσαν τις αντίστοιχες γλώσσες ...» (σελ. 17).

Εδώ και πάλι η συγγραφέας κάνει παραλήψεις και συρρικνώνει την εικόνα και τις πληροφορίες που πρέπει να δώσει. Δεν αναφέρει ότι πολλοί από τους Εβραίους, Αρμένιους και Ρομά ήταν **και τρίγλωσσοι** – δηλαδή μίλαγαν τη γλώσσα τους, τα ελληνικά και τα τουρκικά – το ίδιο και οι Βλάχοι και οι Σαρακατσάνοι. Ειδικότερα οι Βλάχοι, στο μέγιστο ποσοστό τους και περισσότερο από κάθε άλλη κατηγορία, ήταν, **τουλάχιστον**, δίγλωσσοι.

Η συγγραφέας, ενώ αναφέρει τις δήθεν εκτοπίσεις των σλαβόφωνων από τον ελληνικό στρατό το 1913, αποσιωπά περίεργα τις προσπάθειες του βουλγαρικού στρατού, κατά τις κατοχές της Ανατολικής Μακεδονίας 1916 – 1918 και 1941 – 1944, εκβουλγαρισμού των ντόπιων, με κατάργηση και απαγόρευση της ελληνικής γλώσσας και επιβολής υποχρεωτικά της βουλγαρικής ακόμα και στις εκκλησιαστικές λειτουργίες.

- Και συνεχίζει: «Η γλώσσα, την οποία το κράτος από την αρχή είχε συσχετίσει με την εδαφικότητα, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην κατασκευή επισήμων αντιλήψεων για την ετερότητα των ντόπιων» (σελ. 55).

- «Το κράτος, πρώτον, **αντιμετωπίζοντας τους κατοίκους της περιοχής ως διαφορετικούς από το εθνικό σύνολο**, επέβαλε το μέτρο της επιτήρησης προκειμένου να τους κρατήσει σε απόσταση από τον υπόλοιπο πληθυσμό. Δεύτερον, δε θεώρησε ότι ο ιδιαίτερος πολιτισμός **και η γλώσσα των ντόπιων** αποτελούσαν μέρος του εθνικού πολιτισμού, αλλά απαγόρευσε και εξοστράκισε όλες τις σχετικές πρακτικές. Τρίτον, για πολλές δεκαετίες αναπαρήγε τις συνθήκες του οικονομικού, κοινωνικού και πολιτισμικού μαρasmus των ντόπιων» (σελ. 255). Ποιοι «οι κάτοικοι της περιοχής»; οι ντόπιοι; οι πρόσφυγες; ή και οι δύο;

Συμπέρασμα: Οι ντόπιοι μίλαγαν (και μιλάνε;) κυρίως: ελληνικά, ντόπια μακεδονικά, τα δικά μας, σλάβικα, βουλγάρικα, βλάχικα, εβραϊκά, αρμένικα και ρομά.

“Όλα τα παραπάνω είναι μικρό μέρος των γενικοτήτων τού βιβλίου.

Ιδιαίτερα τις ειδικές ερευνητικές μεθόδους με τα συμπεράσματα της συγγραφώς σχετικά με τα θέματα του βιβλίου (βλ. παραπάνω σελ. 1 – 2 και 5) δεν μπορώ να τα κρίνω υπεύθυνα στο αναγκαίο εύρος και βάθος τους, γιατί δεν έχω τις απαιτούμενες ειδικές κοινωνιολογικοανθρωπολογικές, εθνολογικές, εθνογραφικές, μουσικοχορευτικές, εθνομουσικοχορευτικές,

γλωσσολογικές και λαογραφικές, αλλά και τις τοπικές γνώσεις που απαιτούνται για τη μουσική, το τραγούδι και τον χορό στην Ανατολική και Κεντρική Μακεδονία και για τη σχέση που αναπτύσσεται – σ'αυτές τις μεγάλες ιστορικά και ποικίλες πληθυσμιακά περιοχές – ανάμεσα στις πολιτισμικές πρακτικές και τη διαμόρφωση της υποκειμενικότητας στο πλαίσιο του εθνικού κράτους, που εξήγγειλε πανηγυρικά η συγγραφέας ότι θα μας παρουσιάσει (βλ. εδώ παραπάνω σελ. 1 και 2). Π.χ. δεν μπορώ να κρίνω τον ισχυρισμό τη συγγραφέως αν: «Η πρακτική του ζευγαρώματος των φωνών και της παρουσίας του ισοκράτη αποτελεί χαρακτηριστικό στοιχείο τής ντόπιας ταυτότητας και επομένως λειτουργεί σαν σιωπηρός ενδείκτης της εθνοτικής διαφοράς» (σελ. 103).

Γενικές μόνο επισημάνσεις μπορώ να κάνω, όπως παρακάτω στο πρώτο από τα ειδικά θέματα του βιβλίου (σελ. 62 – 248): **Τα χορευτικά τού Βώλακα.**

7.–Ο ΒΩΛΑΚΑΣ (σελ. 62 – 112).

Πρωτίστως να μη ξεχνάμε ότι – από όσα δηλώνει η συγγραφέας στο βιβλίο της – κύριος σκοπός τής συγγραφής του ήταν η περιγραφή τού καθεστώτος **μέσα** στην ελληνική Επιτηρούμενη Ζώνη, από το 1936 έως το 1974, και την περιγραφή αυτή την περιορίζει και την εξειδικεύει – με πολλές παρεκκλίσεις – στη μουσική εθνογραφία τών (γενικά και αόριστα) σλαβόφωνων ντόπιων και στις παρεμβάσεις σ'αυτήν εκ των άνω. Όμως, όπως είδαμε, μία από τις παρεκκλίσεις της ήταν να επεκτείνει το ερευνητικό της πεδίο και πολύ πέραν της Επιτηρούμενης Ζώνης, όπως την όρισε η ίδια σύμφωνα με πληροφορίες της από τους ντόπιους, και επίσης να διευρύνει τα συμπεράσματά της πέραν του γνωστικού της πεδίου.

Συγκεκριμένα:

Τον Φεβρουάριο του 2001, καταχείμενο, η συγγραφέας με δύο άλλες κυρίες τού προγράμματος του Συλλόγου Οι Φίλοι της Μουσικής – οι οποίες πρέπει να ήταν κομπάρσοι στην έρευνα, γιατί η συγγραφέας τις υποβαθμίζει αναφέροντας τα ονόματά τους σε υποσημείωση – επισκέφτηκαν το ορεινό χωριό τής Δράμας Βώλακας «με στόχο να διερευνήσει το ζήτημα των τοπικών μουσικών και χορευτικών πρακτικών και να προχωρήσει σε οπτικοακουστικές καταγραφές».

Η συγγραφέας περιγράφει ειδυλλιακά το χωριό, σκαρφαλωμένο στο όρος Φαλακρό με αποκλειστικά «γηγενή» πληθυσμό που βιοπορίζεται από

τα φημισμένα λατομεία μαρμάρου και τον ορεινό τουρισμό. «Οι τοπικές μαρτυρίες δηλώνουν ότι στα προ-εθνικά χρόνια οι κάτοικοι του Βώλακα ήταν ίσα μοιρασμένοι ανάμεσα στη Βουλγαρική Εξαρχία και το Πατριαρχείο... Ωστόσο, μολονότι υπήρχαν θύλακες ελληνοφωνίας, οι περισσότερες οικογένειες ήταν σλαβόφωνες» (εδώ υπάρχει και πάλι αντίφαση). Επίσης: «φημίζεται για τις “παραδοσιακές” πολιτισμικές πρακτικές του – ιδιαίτερα για τα καρναβάλια του δωδεκαήμερου των Χριστουγέννων –, τις οποίες διατηρεί, αναβιώνει και προβάλλει συστηματικά τόσο σε τοπικό, όσο και σε υπερτοπικό επίπεδο»... και **«σύμφωνα και πάλι με τοπικές μαρτυρίες, ο Βώλακας είχε από πάντα πλούσια μουσική και χορευτική δραστηριότητα, η οποία προσέλκυσε λαογράφους ερευνητές ήδη από τη δεκαετία του 1960»** (σελ. 62 – 63). Γιατί η συγγραφέας περιορίζεται μόνο σε «τοπικές μαρτυρίες» ενώ υπάρχουν σχετικές λαογραφικές και ιστορικές έγκυρες έρευνες;

Το 1981 ιδρύθηκε ο «Πολιτιστικός Σύλλογος Βώλακα» και ο πρόεδρος του και «χοροδιδάσκαλος παιδιών και ενηλίκων», καθώς και Γραμματέας της Κοινότητας – στα γραφεία της οποίας υποδέχθηκε την ερευνητική ομάδα και αμέσως αποχώρησε αφήνοντας επτά ντόπιες γυναίκες, μέλη τού Συλλόγου, να παρουσιάσουν τις τοπικές πολιτισμικές πρακτικές. Έκτοτε, άλλος άνδρας δεν εμφανίστηκε, εκτός από τον Βούλγαρο Ιβάν, που συνάντησε η συγγραφέας στο Gotse Delchev αργότερα.

Όταν το κλίμα ζεστάθηκε, οι γυναίκες έπιασαν το τραγούδι και τον χορό (παράλειψη της συγγραφέως να γράψει: a capela).

Έως εδώ, όλα πήγαν μια χαρά. Όμως στη συνέχεια – και στις υπόλοιπες 49 σελίδες (από τις 320 του βιβλίου), όπου η συγγραφέας ασχολείται με τον Βώλακα – τα πράγματα άλλαξαν, γιατί αίφνης μία από τις γυναίκες αποσύρθηκε και σε λίγο η κίνηση του χορού των γυναικών, που έμειναν, δεν ακολουθούσε τα λόγια τού τραγουδιού, οπότε η γυναίκα με το ψευδώνυμο “Χρυσούλα” «πήρε την πρωτοβουλία να δείξει στις άλλες γυναίκες τι ακριβώς έπρεπε να κάνουν για να ξεπεράσουν τη συγκεκριμένη αδυναμία... Ωστόσο η προσπάθεια ήταν άκαρπη. Δυο από τις γυναίκες επίσης αποχώρησαν από τον κύκλο απογοητευμένες» (σελ. 73). Το ίδιο συνέβη σε λίγο και με δύο άλλα χοροτραγούδα.

Στις 50 αυτές σελίδες, η συγγραφέας διατυπώνει ένα **πολυποίκιλο εθνογραφοχορομουσικοπολιτικοϊστορικό σενάριο** και η απασχόλησή της, με τη λύση τού προβλήματος – η οποία τελικά ήταν ότι τα αρχικά λόγια του τραγουδιού ήταν σλάβικα που πιεστικά μεταφράστηκαν στα ελληνικά – τής πήρε οκτώ χρόνια ιδιαίτερων επαφών με τις Βωλακιώτισσες.

Όπως και να έχουν τα ζητήματα, οι ντόπιοι και οι ειδικοί μπορούν να διαπιστώσουν, καλύτερα από εμένα:

- αν έγιναν και ποιές «ρωγμές της επιτέλεσης»; (σελ. 62),
- αν «Μετά τις αλλαγές των πληθυσμών της δεκαετίας του 1920, σημαντικός αριθμός ντόπιων του Βώλακα έφυγε στη Βουλγαρία. Ωστόσο, όπως διαπίστωσα μετά από μακρόχρονη σχέση με τους κατοίκους του χωριού, κατά τη βουλγαρική κατοχή του 1941 – 1944 αξιοσημείωτος αριθμός ντόπιων τάχθηκαν ανοιχτά ή συγκαλυμμένα με τη βουλγαρική πλευρά» (σελ. 66) και αν «ναι», «γιατί»;
- αν «Οι ίδιοι ντόπιοι δηλώνουν ότι μεγάλο μέρος του πληθυσμού του χωριού υποστήρηξε τις ανταρτικές δυνάμεις του Αντών Τσαούς... και οι ντόπιοι δεν δίστασαν να συνεργαστούν ακόμα και με ακραίες δυνάμεις των Μπαφραλήδων» (σελ. 67),
- αν η σύμφωνα με τον «Καποδίστρια» ενσωμάτωση του Βώλακα στον Δήμο Νευροκοπίου είναι «λάθος διαχείριση» (σελ. 68),
- αν οι δύο ανώνυμες γυναίκες, που από τη Βουλγαρία προωθήθηκαν (από ποιούς και γιατί;) στη Ρουμανία και τελικά επέστρεψαν στο χωριό μετά τον εμφύλιο με ένα τραγούδι, που συνέθεσαν, αποτελούν αξιόπιστο στοιχείο τής έρευνας τής συγγραφέως και αν η συγγραφέας το αξιολόγησε και το επικαλέστηκε σωστά επιστημονικά στο βιβλίο της. Συγκεκριμένα:

Η συγγραφέας αναφέρει, στη σελ. 70, ότι δύο γυναίκες – που δεν αναφέρει τα ονόματά τους – **συνέθεσαν** το τραγούδι **όταν επέστρεψαν, ενώ** στη σελ. 303 – όπου η συγγραφέας αναγράφει το τραγούδι, που αρχίζει:

Της Ρουμανίας τα βουνά
 Θεέ, χαμήλωσέ τα
 να πάω στα παιδάκια μου
 αχ και πάλι ύψωσέ τα.

.....

γράφει ότι «οι γυναίκες **έγραψαν** το τραγούδι **στην εξορία**».

Πέρα όμως από αυτό το λάθος, υπάρχει και το ακόλουθο γεγονός: Στο βιβλίο του Δραμινού ιστορικού και συγγραφέα Δημήτρη Πασχαλίδη: «Η Χωριστή Δράμας κατά τη δεύτερη βουλγαρική κατοχή της Ανατολικής Μακεδονίας (1916 – 1918)» – Κοινότητα Χωριστής 1998 – στη σελ. 660, διαβάζουμε τα λόγια ενός τραγουδιού, που τραγουδιώταν κατά τη δεύτερη βουλγαρική κατοχή 1917 – 1918 για τούς Ανατοlikομακεδόνες αιχμαλώτους, τα οποία αρχίζουν:

Της Βουλγαρίας τα βουνά Θεέμ' χαμήλωσέ τα
να δούμ'τα Ελληνόπουλα και πάλι ψήλωσέ τα.

.....

Και από κάτω, ο Πασχαλίδης γράφει: «Τραγουδά σε κασέτα η Αγνή Χατζοπούλου – Τζέικου. Τη δεύτερη στροφή τη συμπληρώνει η Πηνελόπη Κατσικάρη – Ναλμπάτη...».

Το τραγούδι, λοιπόν, των δύο ανώνυμων γυναικών, που επικαλείται καμαρωτά η συγγραφέας, είναι προφανώς λογοκλεμένο από αυτές, αφού το πρωτότυπο αφορά τη δεύτερη βουλγαρική κατοχή 1916 – 1918, οπότε και τραγουδιώταν, την οποία δεύτερη κατοχή – σε όλα τα σχετικά σημεία του βιβλίου της – αγνοεί η συγγραφέας. Και συνεχίζω,

- αν πράγματι προέκυψε σιωπηρή συμφωνία μεταξύ των γυναικών, που χόρεψαν, και της συγγραφέως – όπως ισχυρίζεται – να θεωρήσουν «τα συγκεκριμένα λάθη σαν ιδιότυπες συμμετοχικές ανακολουθίες» και αν πράγματι «Μέσα από το τραγούδι οι γυναίκες που συμμετείχαν στην παρουσίαση εμπλέκονταν σε μία διαδικασία μετά – επικοινωνίας...» (σελ. 79),

- αν «αυτή η κίνηση αποτελούσε μέρος της συγκαλυπτικής διαδικασίας διαμόρφωσης της λανθάνουσας μεταγραφής ή μήπως αποτελούσε έκφραση των ειλικρινών αισθημάτων και πεπτοιθήσεών τους;» (σελ. 78) και

- αν πράγματι η εμφάνιση της ψευδώνυμης Μαργαρίτας και ο θετικός εκσυγχρονιστικός ρόλος της στην παράδοση του Βώλακα – όπως ισχυρίζεται η συγγραφέας – συνέβαλε γόνιμα στην προώθηση του χωριού στο εθνικό πλαίσιο (σελ. 84 – 85).

Όμως περισσότερο απ'όλα, μου δημιουργήθηκε το ερώτημα:

Πώς σ'ένα χωριό με τόσο πλούσια πολιτισμική παράδοση και ιδιαίτερα μουσικοχορευτική, με σχετικό εικοσάχρονο Σύλλογο και

χοροδιδάσκαλο, η σχετική φήμη του οποίου χωριού προσελκύει επί χρόνια τουρισμό, αλλά – ιδιαίτερα – και λαογράφους ερευνητές, δημοσιογράφους με σχετικές τηλεοπτικές παρουσιάσεις των καρναβαλιών του δωδεκαημέρου των Χριστουγέννων και άλλα παρόμοια, **πώς** οι αναντιστοιχίες στίχων τραγουδιών με κινήσεις τού χορού δεν είχαν γίνει αντιληπτές τόσα χρόνια, **πώς** δεν τις είχαν διαπιστώσει τόσο ο χοροδιδάσκαλος, όσο και οι ίδιες οι γυναίκες τού Συλλόγου και παρουσίασαν τα φάλτσα χοροτράγουδα σε ένα άγνωστο ερευνητικό συνεργείο από την πρώτη ημέρα, **οπότε** αίφνης η αγγλομαθής χοροκοινωνιολόγος και άλλα ηχηρά παρόμοια συγγραφέας ντεντέκτιβ – αυτή και μόνον αυτή, όπως «αυτοπροσδιορίζεται» αυτάρεσκα συνεχώς στο βιβλίο της – διεπίστωσε το 2001 και έλυσε σε οκτώ χρόνια το πρόβλημα!

Πιστεύω ότι, αν άντεχα την περιπέτεια της συνέχισης του σχολιασμού μου – πάντα εντός του γνωστικού μου πεδίου – από τη σελίδα 90 έως και 245 του βιβλίου – στις οποίες βάζει σφήνα σύντομο ιστορικό των κορυφαίων Συλλόγων μουσικοχορευτικής παράδοσης με πρώτον και καλύτερο των Φίλων της Μουσικής (σελ. 156 – 168) – οπωσδήποτε θα εύρισκα πολλά παρόμοια να σχολιάσω, όπως τη φράση: «... πριν την κατοχή... ελληνικά τραγούδια... τα πατριωτικά και τα **κατωελλαδίτικα** που αγαπούσαν οι **ελληνόφρονες ντόπιοι** του χωριού» (Πύργοι – σελ. 125). Ακόμα περισσότερα θα βρουν οι καλοπροαίρετοι ειδικοί επιστήμονες, οι οποίοι μπορούν να διαπιστώσουν, μέσα από τον αποπροσανατολισμό τής πολυπλοκότητας του κειμένου, την παθολογία τής επιστημονικότητας της έρευνας, της επεξεργασίας τών διαπιστώσεων και της διατύπωσης των συμπερασμάτων τής συγγραφέως... Γενικά τής αξιοπιστίας και της επιστημονικής θεμελίωσης τών, όσων και όπως τελικά υλοποίησε, σκοπών της.

Παραδείγματα: Οι χορωδοί τών πλείστων στον κόσμο χορωδιών – από τα λυρικά θέατρα και τις κορυφαίες φημισμένες χορωδίες έως και τις οργανωμένες τών χωριών – κατά την εκτέλεση των έργων, που παρουσιάζουν, κρατάνε το ατομικό τους ντοσιέ με τις νότες και τις λέξεις κάθε έργου.

Όμως αυτό δεν σημαίνει επ' ουδενί ότι οι χορωδοί χρησιμοποιούν το ντοσιέ γιατί δεν γνωρίζουν τη γλώσσα στην οποία είναι γραμμένο το μελοποιημένο κείμενο, π.χ. οι χορωδοί τής Σκάλας τού Μιλάνου στην

παρουσίαση του Ρέκβιεμ του Βέρντι, επειδή κρατούν ντοσιέ, δεν σημαίνει ότι δεν ξέρουν ιταλικά.

Επομένως, η επίκληση από τη συγγραφέα (σελ. 151) τής χρήσης ντοσιέ στην ελληνική γλώσσα από τις γυναίκες τού Πολιτιστικού Συλλόγου Χαρωπού – ως επιχείρημα της άγνοιας από αυτές τής ελληνικής γλώσσας – επιστημονικά είναι τουλάχιστον ισχνό, όταν μάλιστα έμμεσα αναφέρεται σε όλη την Ανατολική Μακεδονία.

Και το σημαντικότερο απ'όλα – στην ίδια σελ. 151 και στην αρχή τού κεφαλαίου με τον ακατανόητο τίτλο «Η πληθυντική παρουσία των πολιτιστικών συλλόγων» – η ελαφρότητα – που μας εξέπληξε και εξόργισε – με την οποία η συγγραφέας απαξίωσε τη Μάχη τών Οχυρών και προσέβαλε τους Ήρωες του Ρούπελ, γράφοντας ότι: «...μάς υποδέχθηκαν στο γραφείο του Πολιτιστικού Συλλόγου Χαρωπού Το Ρούπελ... Το ομώνυμο οχυρό, **γνωστό από το επίσημο ιστορικό αφήγημα για τον ρόλο του στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο...**» Απίστευτο!

Το Ρούπελ, κατά τη συγγραφέα, είναι γνωστό μόνο από «επίσημο ιστορικό αφήγημα»! Έτσι απλά και ασήμαντα για τη συγγραφέα: «ιστορικό αφήγημα» το Έπος των Οχυρών! Που ακόμα και ο Χίτλερ επαίνεσε τους Μαχητές τους και αναγνώρισε τις συνέπειες της καθυστέρησης από την άμυνά τους. Και όχι μόνο ο Χίτλερ... οι συνέπειες της άμυνας είναι παγκοσμίως αναγνωρισμένες.

Προφανώς η συγγραφέας συμπορεύεται με τους «Μεταμοντέρνους» εκείνους που θεωρούν ότι κάθε αναφορά σε πατρίδα, πατριωτισμό και έθνος είναι συντηρητική έως και φασιστική. Τους «Μεταμοντέρνους» εκείνους που αποκάλεσαν απαξιωτικά «Εκστρατεία εξελληνισμού τών μειονοτήτων», το πρόγραμμα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας για τους Μουσουλμάνους της Θράκης μας...

Αν η συγγραφέας ήταν στο Διπλωματικό Σώμα, για τη φράση της αυτή, θα χαρακτηριζόταν ως «**Persona non grata**» («Ανεπιθύμητο πρόσωπο») για τη Μακεδονία.

Πιστεύω ότι αντιστάθμισμα στα ελαττώματα του βιβλίου είναι ότι ελάχιστοι θα μπορέσουν να το διαβάσουν και να το καταλάβουν στο σύνολό του.

Βέβαια, κάποιοι με ιδιαίτερες μεταμοντέρνες θέσεις και απόψεις ενθουσιάστηκαν για την – κατ'αυτούς – μοναδικότητα και πρωτοτυπία τής

υψηλών προδιαγραφών έρευνας της συγγραφέως, όπως παρουσιάστηκε στο βιβλίο της, και διατύπωσαν επαίνους:

Η Jane Cowan (του Πανεπιστημίου του Sussex), που έδωσε στη συγγραφέα το διδακτορικό «γενναιόδωρα», ο Λεωνίδας Εμπειρικός (Ιστορικός), η Laurie Hart (του UCLA) [το έργο της οποίας – η συγγραφέας εκθειάζει (σελ. 250) ότι απετέλεσε την πηγή της έμπνευσής της], ο Ευθύμης Παπαταξιάρχης και ο Παναγιώτης Πανόπουλος (αντίστοιχα: Καθηγητής και Επικ.Καθηγητής Ανθρωπολογίας στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου), ο Τάσος Κωστόπουλος (Δημοσιογράφος), χωρίς να έχουν διαβάσει όλο το βιβλίο – όπως δηλώνει η συγγραφέας (σελ. 12) – επίσης η Άννα Φραγκουδάκη (Καθηγήτρια του ΕΚΠΑ) με προσεκτική και γενική αναφορά και τέλος οι επιφυλακτικές και κάπως απόμακρες Μιράντα Τερζοπούλου (Εθνολόγος) και Μικέλα Χαρτουλάρη (Δημοσιογράφος) ή και κάποιοι που επιφυλάχτηκαν και περιορίστηκαν σε γενική απλή αναφορά του βιβλίου με εκτός αυτού γενικότητες, όπως η Αλεξάνδρα Μπακαλάκη (που διδάσκει Κοινωνική Ανθρωπολογία στο ΑΠΘ), (όσο αρκέσθηκα να ενημερωθώ).

7.-ΕΠΙΛΟΓΙΚΟΣ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΟΡΩΝ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΩΝ.

Το κείμενο που ακολουθεί (εκτός από το τρίτο λήμμα της λέξης «Επιτέλεση», στο παρακάτω Γλωσσάριο, που είναι δικό μου) αποτελεί εργασία τής Σερραίας Ελένης Λέτσιου – Κορομηλά, Γενικής Γραμματέως τής Ιστορικής και Λαογραφικής Εταιρίας Σερρών – Μελενίκου, συγγραφέως, διακεκριμένης παλαιογράφου και συνεργάτιδας της Βιβλιοθήκης τής Βουλής τών Ελλήνων, προσφορά αρμόζουσα για το κλείσιμο του Σχολιασμού μου, και την ευχαριστώ θερμά.

Παρόμοιο Γλωσσάριο εκτενέστερο, για τον εσμό τών ειδικών λέξεων, όρων και φράσεων που χρησιμοποιεί η συγγραφέας, έπρεπε να περιλάβει στο βιβλίο της, εάν ήθελε το ευρύ κοινό, στο οποίο υποτίθεται ότι το απευθύνει, να μπορέσει να καταλάβει κάτι.

Πρέπει να επισημάνω ότι ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ κοινώς αποδεκτό από τους μεταμοντέρνους θεωρητικούς δεν υπάρχει γιατί δεν συμφωνούν σε κοινούς συνοπτικούς προσδιορισμούς. Γι'αυτό, επιπλέον, εκτιμώ ιδιαίτερα την προσπάθεια της Ελένης Λέτσιου – Κορομηλά να καταλάβουμε όχι το βιβλίο, αλλά τη συγγραφέα.

ΕΠΙΛΟΓΙΚΟΣ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Θα μπορούσαμε να πούμε, ότι το βιβλίο τής κ. Μαρίκας Ρόμπου – Λεβίδη «Επιτηρούμενες Ζωές», διακρίνεται από μία τάση παρουσίασης και ερμηνείας τών ιστορικών γεγονότων που έλαβαν χώρα σε συγκεκριμένες περιοχές, κοινωνιολογική με μετανεωτεριστικά κυρίως χαρακτηριστικά:

Η πολιτισμική παγκοσμιοποίηση, παντού αλλά και στη χώρα μας, δημιούργησε έναν πολύπλοκο χάρτη πολιτισμικών εκφάνσεων, κοινωνικών ανακατευθύνσεων, εθνικών φαντασιώσεων, στοιχεία δηλαδή που πηγάζουν από ένα κομμάτι μεταμοντέρνας αισθητικής, φιλοσοφίας ή ακόμα και ιδεολογίας.

Οι μεταμοντέρνοι θεωρητικοί έχουν αναγάγει την ελευθερία επιλογής, το δικαίωμα και τη διεκδίκηση του αυτοπροσδιορίζεσθαι σε υπέρτατο αγαθό, *Suprema Lex, Lex Regis*. Αντιλαμβάνονται τη βιολογική κατασκευή, το φύλο, ως κοινωνική κατασκευή. Ουσιαστικά δεν γεννιέσαι άνδρας ή γυναίκα, αλλά «δημιουργείσαι» ή «διαπλάθεσαι» από την Κοινωνία. Στηρίχθηκαν κυρίως στις αναλύσεις για τη φύση τής ισχύος (σχέση ισχύος-σώματος), στο ρόλο τής γλώσσας για την κατασκευή τής πραγματικότητας, καθώς και την εργαλειοποίησή της ως μηχανισμού κοινωνικού ελέγχου. Διατείνονται επίσης, ότι δεν υπάρχει έθνος ως ιστορική κατασκευή – κοινωνική, ταξική, πολιτική, ιδεολογική, θρησκευτική, βιολογική –, αλλά όλα ανάγονται στην φαντασιακή παραγωγή/αναπαραγωγή του εκάστοτε Εθνικισμού.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι η κ. Μαρίκα Ρόμπου – Λεβίδη, χρησιμοποιώντας ως εργαλεία αμφίσημα και αμφισβητούμενης βαρύτητας μεταμοντέρνα λογικά σχήματα, όπως ήταν επόμενο, καταλήγει σε εσφαλμένα συμπεράσματα, προσπαθώντας να θεμελιώσει επιστημονικά αυθαίρετους ισχυρισμούς, και να ερμηνεύσει κατά το δοκούν αδιαμφισβήτητα ιστορικά γεγονότα τόσο της χρονικής περιόδου τού 1913, όσο και εκείνης του 1936 – 1974, κατά την οποία ίσχυσαν οι *Επιτηρούμενες Ζώνες και Ζωές*.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

• **Ενδεχομενικός χαρακτήρας (της διαδικασίας διαμόρφωσης της υποκειμενικότητας ή της πρόσληψης):** Αβεβαιότητα για κάποιο κοινωνικό συμβάν, συμπτωματικότητα, τυχαιότητα, περιστασιακότητα.

• **Δομολειτουργισμός:** Σχολή στην Κοινωνιολογία, σύμφωνα με την οποία η κοινωνική πραγματικότητα αποτελεί ένα συγκροτημένο σύστημα στοιχείων (δομή), τα οποία επιτελούν λειτουργίες που διευκολύνουν τις λειτουργίες των άλλων στοιχείων και την εξισορρόπηση και διατήρηση ολόκληρης της κοινωνίας και του πολιτισμού της. Ο κυριότερος εκπρόσωπος του δομολειτουργισμού και της δομολειτουργικής ανάλυσης ήταν ο Τάλκοτ Πάρσονς.

Επίσης, ενώ ο κοινωνικός ανθρωπολόγος Μαλινόφσκι εισήγαγε την έννοια της λειτουργίας και την επιτόπια έρευνα στην ανθρωπολογική μελέτη μιας κοινωνίας – γεγονός που χαρακτήριζε κάθε ανθρωπολογική έρευνα μέχρι την δεκαετία του 1930 – ο Radcliffe-Brown ενσωμάτωσε στη μελέτη των κοινωνιών την έννοια της δομής μετονομάζοντας την θεωρία τού Μαλινόφσκι από λειτουργισμό σε δομολειτουργισμό.

Ο δομολειτουργισμός στηρίζεται σε ορισμένες βασικές αρχές, όπως, ότι οι κοινωνίες συνιστούν ένα όλον με σαφή όρια, αυτό το όλον έχει λειτουργική ενότητα και διακριτή δομή και πως τα υποκείμενα αποτελούν παράγωγα αυτής της δομής. Αντανακλώνται δε στους εξής νόμους της κοινωνικής στατικής, όπως τους όρισε ο Radcliffe-Brown:

1. Σε μια κοινωνία πρέπει να υπάρχει ένα ορισμένο κοινό σύνολο τρόπων σκέψης, αίσθησης και πράξης (πολιτισμός – πολιτισμική παράδοση)
2. Να υπάρχει ένας ορισμένος βαθμός λειτουργικής συνοχής μεταξύ των συστατικών μερών τού κοινωνικού συστήματος.
3. Για να είναι δυνατή η κοινωνική ζωή, πρέπει να καθιερωθεί μια ορισμένη κοινωνική δομή, μια διάταξη σχέσεων ατόμων και ομάδων, από την οποία να προκύπτουν δικαιώματα και καθήκοντα.

• **Επιτέλεση:** Λέξη την οποία η συγγραφέας χρησιμοποιεί συνεχώς και αφειδώς (χωρίς αίσθηση της βαρύτητάς της) και η οποία προέρχεται από το ρήμα **Επιτελώ** [ἐπί + τελ(ῶ)<τέλος – βλ. Οδύσσεια ρ.496], που πρωτοεμφανίζεται στον Αριστοτέλη και έκτοτε χρησιμοποιείται συνέχεια

μέχρι σήμερα με την ιδιαίτερη βαρύτητα που είχε από την αρχή (4^{ος} π.Χ. αιώνας), δηλαδή: πραγματοποιώ κάτι που μου ανατέθηκε (π.χ. καθήκοντα – και θρησκευτικά / επιτελώ λειτουργία), εκπληρώ λόγο, υπόσχεση, πληρώνω οφειλόμενα, αποτελειώνω, εκτελώ.

Στην αρχαιότητα, επιπρόσθετα, σήμαινε «φέρω σε τελειότητα» και χρησιμοποιείτο επίσης για σημαντικές περιπτώσεις, όπως «επιτελώ τινί δίκην» = ενεργώ δίκη εναντίον κάποιου.

- **Επιτελεστικός, Επιτελεστικότητα** [performative, performativity]: Αυτός που συμβάλλει στην τέλεση, στο να συντελείται κάτι. Στη Γλωσσολογία ο όρος προέρχεται από το έργο του φιλοσόφου Τζ. Λ. Όστιν (1911-1960) και αναφέρεται στον τύπο της πρότασης στην οποία «επιτελείται» μια πράξη ως συνέπεια μιας πρότασης που έχει ειπωθεί (πχ., «Λυπάμαι...», «Υπόσχομαι...»).

Τον όρο **επιτελεστικότητα** καθιέρωσε η σημαντικότερη θεωρητικός των Σπουδών Φύλλου, καθηγήτρια του Μπέρκλεϋ, **Judith Butler**.

Με τη **θεωρία της επιτελεστικότητας**, η **Judith Butler**, αμφισβητεί σθεναρά την ευθεία ταύτιση του βιολογικού με το κοινωνικό φύλο καθώς και την μορφή σεξουαλικότητας που αποδίδεται σε αυτό. Για την Butler, όχι μόνο το κοινωνικό αλλά και το βιολογικό φύλο είναι αποτέλεσμα επαναλαμβανόμενων κανονιστικών πρακτικών. Η επιτελεστικότητα δηλ. βασίζεται στην κανονιστική δύναμη της επανάληψης.

- **Έμφυλη υποκειμενικότητα**: Κατά τους μεταμοντερνιστές, δεν υπάρχει «φυσικό σώμα», μια και όλα τα σώματα είναι έμφυλα. Η ταυτότητα αφορά το ασυνείδητο και το επιθυμητικό γίνεσθαι και είναι σύνθετη και πολλαπλή. Η υποκειμενικότητα αφορά τη φαντασιακή αλλά όχι λιγότερο πραγματική σχέση με κοινωνικο-πολιτισμικές μεταβλητές, όπως η τάξη, η φυλή, η ηλικία, κ.ά. και την πολιτικά εμπρόθετη φεμινιστική δράση. Το διακύβευμα του τρίτου επιπέδου της, οι διαφορές εντός της κάθε γυναίκας, αφορά τις διηγετικές διερωτήσεις: «Πώς σχετίζεται η “γυναίκα-μέσα-μου” με τη “φεμινίστρια-μέσα-μου;” Ποιες είναι οι συνδέσεις και οι πιθανές εντάσεις ανάμεσα στο “να-είμαι-φεμινίστρια” και “να-είμαι-γυναίκα”, ανάμεσα στην πολιτική και την αίσθηση του εαυτού, ανάμεσα στην υποκειμενικότητα και την ταυτότητα;

Κατά τη Judith Butler, φύλλο δεν είναι κάτι που κάποιος είναι, αλλά κάτι που πράττει. Δεν πρόκειται δηλ. για «είναι» αλλά για «πράττειν». Γυναίκα δεν γεννιέσαι, γίνεσαι.

Άλλη σημαντική θεωρητικός στο πεδίο της φεμινιστικής θεωρίας και πρακτικής, των σχέσεων εξουσίας, υλικότητας, έμφυλης διαφοράς, υποκειμενικότητας και ενσωματότητας είναι η Ρόζι Μπραϊντόπτι, η οποία κατέχει την έδρα Γυναικείων Σπουδών στο Πανεπιστήμιο της Ουτρέχτης και διδάσκει σε κορυφαία πανεπιστήμια της Ευρώπης και της Αμερικής.

- **Αναστοχασμός:** Ενεργή, επίμονη και συστηματική εξέταση κάθε πεποίθησης ή υποτιθέμενου τύπου γνώσης στο φως των βάσεων που την υποστηρίζουν, καθώς και τα περαιτέρω συμπεράσματα στα οποία αυτή κατατείνει. Ο αναστοχασμός της διδακτικής πράξης αποτελεί «μια σύνθετη και πολυεπίπεδη διαδικασία στην εξέλιξη της οποίας εμπλέκονται όλες οι προϋπάρχουσες έννοιες για τη μάθηση και οι υποκειμενικές εμπειρίες κάθε εκπαιδευόμενου». Υπό την έννοια αυτή, αποτελεί μια μεταγνωστική διαδικασία καθώς ανατροφοδοτεί την εκπαιδευτική πράξη και καθοδηγεί τις σκέψεις και κατ' επέκταση τις διδακτικές ενέργειες των υποψήφιων εκπαιδευτικών.

- **Ουσιοκρατική πρόσληψη / προσέγγιση ταυτότητας:** Η ορθολογική και έντιμη αναζήτηση των πρώτων αιτιών, των βαθιά ριζωμένων ουσιωδών χαρακτηριστικών μιας πολιτικής, μας επιλογής και πράξης, ενός γεγονότος ή μιας εννοιολογικής σύλληψης, που η γνώση τους θα μας επέτρεπε την πραγματική, βαθύτερη κατανόηση της πραγματικότητας, συμβάλλοντας στην ειλικρινή και αποτελεσματική αντιμετώπιση μερικών σύγχρονων προβλημάτων. Το αριστοτελικό «τι ην είναι», που δηλώνει την ουσία του πράγματος, αυτό δηλαδή που κάνει ένα πράγμα να είναι αυτό που είναι και αυτό που ήταν, που αν τελικά εξαλειφθεί, τότε παύει να υφίσταται και το πράγμα.

- **Διαδικασία Εθνοτικοποίησης (της διαφοράς):** Η μαζική μετακίνηση ανθρώπων σε παγκόσμιο επίπεδο, επηρεάζει τη δημογραφική σύνθεση των "χωρών υποδοχής" μεταναστών και αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα διαμόρφωσης του "πολυπολιτισμικού" χαρακτήρα των κοινωνιών τους. Η βασική πρόκληση που καλούνται σήμερα να αντιμετωπίσουν οι πολυπολιτισμικές κοινωνίες συνίσταται κυρίως στην οργάνωση των

σχέσεων μεταξύ ντόπιων και των αλλοδαπών κατά τέτοιο τρόπο, ώστε η συνάντησή τους να μην οδηγήσει σε συγκρούσεις, αλλά στη δημιουργική αλληλεπίδραση των πολιτισμών τους. Το εκπαιδευτικό σύστημα, ως ο κατεξοχήν θεσμός στήριξης των υποκειμένων στις διαδικασίες κοινωνικής και πολιτισμικής τους ένταξης, καλείται να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη δημιουργία προϋποθέσεων αποδοχής και αναγνώρισης του πλουραλισμού και της ετερότητας ως βασικών γνωρισμάτων του κοινωνικού γίνεσθαι. Βέβαια, η εκπλήρωση του ρόλου αυτού δεν είναι εφικτή χωρίς την προσαρμογή του ίδιου του εκπαιδευτικού συστήματος στα νέα δεδομένα κοινωνικοποίησης που διαμορφώνει η πολυπολιτισμικότητα. Η διαδικασία προσαρμογής της εκπαίδευσης στην πραγματικότητα του γλωσσικού πλουραλισμού και του πλουραλισμού των πολιτισμικών κεφαλαίων, προϋποθέτει την υπέρβαση του παραδοσιακού μονοπολιτισμικού και μονογλωσσικού χαρακτήρα της και τον επαναπροσδιορισμό του όρου "γενική παιδεία" με γνώμονα τον πλουραλισμό και τη διαφορετικότητα.

Βιβλιογραφία Επιλογικού Σχολιασμού και Γλωσσάριου:

- Bottomore T. (1993), *ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ*, εκδ. Γκούτεμπεργκ
- Bullock A. ,Trombley St., (2008), *ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΣΚΕΨΗΣ*, εκδ. ΠΑΤΑΚΗ
- Butler J., (2009), *Αναταραχή φύλλου*, εκδ.ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ
- Συλλογικό, (2011), *ΤΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΟΥ CAMBRIDGE*, εκδ. ΚΕΔΡΟΣ
- DAVID J. (χ.χ.), *COLLINS ΛΕΞΙΚΟ ΟΡΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ*, εκδ. ΦΛΩΡΟΣ
- Foucault M., (2011), *Επιτήρηση και τιμωρία - Η γέννηση της φυλακής*, εκδ.ΠΛΕΘΡΟΝ